

**Göteborgs Universitet
Juridiska Institutionen
Tillämpade studier 20 poäng
Handledare: Gösta Westerlund
Straffrätt
Våren 2005**

Grov oaktsam våldtäkt

Silje Stenvaag

INNEHÅLLSFÖRTÄCKNING

INNEHÅLLSFÖRTÄCKNING	2
FÖRKORTNINGAR	5
MINI-ORDBOK ÖVER DE NORSKA ORD SOM ANVÄNDS I UPPSATSEN	6
1 INLEDNING	7
1.1 BAKGRUND	7
1.2 SYFTE.....	8
1.3 AVGRÄNSNING.....	8
1.4 DISPOSITION.....	9
1.5 METOD OCH MATERIAL.....	10
2 VÅLDTÄKTSOFFER.....	11
2.1 INLEDNING.....	11
2.1.1 ÖVERFALLSVÅLDTÄKT ELLER KONTAKTVÅLDTÄKT (DATE RAPE).....	11
2.2 DET IDEALA BROTTSOFFRET	12
2.2.1 "VÅLDTAGBARA KVINNOR".....	12
2.3 OFFRETS REAKTIONER	13
2.4 SKULDBELÄGGANDE.....	14
3 BROTT ENLIGT NORSK OCH SVENSK LAG.....	16
3.1 ANSVARSLÄRAN/ BROTTSBEGREPPET	16
3.1.1 LEGALITETSPRINCIPEN.....	16
3.1.2 OBJEKTIVA REKVISIT	16
3.1.3 SUBJEKTIVA REKVISIT	17
3.1.4 ANSVARSFRIHET	17
4 UPPSÅT	18
4.1 NORSK RÄTT	18
4.2 SVENSK RÄTT	19
4.3 KOMMENTAR	21
5 OAKTSAMHET	23
5.1 NORSK RÄTT	23
5.1.1 BEGREPPET OAKTSAMHET	23
5.1.2 GROV OAKTSAMHET	25
5.1.3 MEDVETEN OCH OMEDVETEN OAKTSAMHET	25
5.1.4 OAKTSAMHET OCH BERUSNING	26
5.2 SVENSK RÄTT	27
5.2.1 BEGREPPET OAKTSAMHET	27
5.2.2 GROV OAKTSAMHET	27
5.2.3 MEDVETEN OCH OMEDVETEN OAKTSAMHET	28
5.2.4 OAKTSAMHET OCH BERUSNING.....	28
6 VÅLDTÄKTSBROTTET.....	29
6.1 NORSK RÄTT	29
6.1.1 STRAFFELOVEN §192	29
6.1.2 § 192 FÖRSTA STYCKE BOKSTAV A	29
6.1.3 § 192 FÖRSTA STYCKE BOKSTAV B.....	31

6.1.4	§ 192 FÖRSTA STYCKE BOKSTAV C	31
6.1.5	§ 192 ANDRA STYCKE	32
6.1.6	§ 192 TREDJE STYCKE	32
6.1.7	§ 192 FJÄRDE STYCKE	32
6.2	SVENSK RÄTT	33
6.2.1	INLEDNING	33
6.2.2	6 KAP 1 § BROTTSBALKEN	33
6.2.2.1	1 § FÖRSTA STYCKE	34
6.2.2.2	1 § ANDRA STYCKE	34
6.2.2.3	1 § TREDJE OCH FJÄRDE STYCKE	35
6.3	KOMMENTAR	36
6.4	BRISTANDE SAMTYCKE	37
6.4.1	INLEDNING	37
6.4.2	SOU 2001:14	37
6.4.3	LAGRÅDETS YTTRANDE	38
6.4.4	PROP 2004/05:45	38
6.4.5	KOMMENTAR	39
7	OAKTSAMHETSBEGREPPET KONTRA VÅLDTÄKTSBESTÄMMELEN.....	40
7.1	INLEDNING	40
7.2	VÅLD	40
7.3	HOTFULLT BETEENDE	41
7.4	HJÄLPLÖST TILLSTÅND	41
7.5	DET SEXUELLA UMGÅNGET	42
7.6	ORSAKSSAMBANDET	42
8	BAKGRUND FÖR KRIMINALISERINGEN I NORGE.....	45
8.1	INLEDNING	45
8.2	NOU 1997:23	45
8.2.1	UTSKOTTETS MAJORITET	45
8.2.2	SKILJAKTIG MENING	48
8.3	REMISSINSTANSERNAS SYN	49
8.4	DEPARTEMENTETS SYN	51
8.5	JUSTISKOMITEENS INSTÄLLNING	52
8.6	DEBATTEN I NORGE	52
8.7	NOU 2002:4	53
9	FÖRELIGGANDE STATISTIK.....	55
9.1	STATISTIK	55
9.2	STATISTIK ÖVER ANMÄLDA VÅLDTÄKTSBROTT I NORGE 1999 - 2004	55
9.3	MÖRKERTAL	56
10	FÖRELIGGANDE PRAXIS	57
10.1	INLEDNING	57
10.2	LA-2002-00108 (AGDER LAGMANSRETT)	57
10.2.1	BAKGRUND	57
10.2.2	SKULDFRÅGAN	57
10.2.3	STRAFFRÅGAN	58
10.2.4	SKADESTÅNDSFRÅGAN	58
10.2.5	KOMMENTAR	59
10.3	LB-2002-00771 (BORGARTING LAGMANSRETT)	59
10.3.1	BAKGRUND	59
10.3.2	SKULDFRÅGAN	60
10.3.3	STRAFFRÅGAN	60
10.3.4	SKADESTÅNDSFRÅGAN	60
10.3.5	KOMMENTAR	61
10.4	RT-2004-1556 - NORGES HÖYESTERETT	61
10.4.1	BAKGRUND	62

10.4.2	SKULDFRÅGAN	62
10.4.3	STRAFFRÅGAN	62
10.4.4	SKADESTÅNDSFRÅGAN	63
10.4.5	KOMMENTAR	63
10.5	RT 2004-1553 – NORGES HÖYESTERETT	63
10.5.1	BAKGRUND	63
10.5.2	SKULDFRÅGAN	64
10.5.3	STRAFFRÅGAN	64
10.5.4	KOMMENTAR	65
10.6	SAMMANFATTANDE KOMMENTAR	65
11	ANALYS	67
11.1	SKÄL TILL ATT INFÖRA GROV OAKTSAM VÅLDTÄKT	67
11.2	SKÄL TILL ATT INTE INFÖRA GROV OAKTSAM VÅLDTÄKT	70
11.3	BORDE SVERIGE KRIMINALISERA GROV OAKTSAM VÅLDTÄKT?	72
11.4	GROV OAKTSAM VÅLDTÄKT – EN AKTUELL FRÅGA	74
12	KÄLLFÖRTÄCKNING	76
12.1	OFFENTLIGT TRYCK	76
12.1.1	NORSKA FÖRARBETEN	76
12.1.2	SVENSKA FÖRARBETEN	76
12.2	REMISSVAR	76
12.3	LITTERATUR	77
12.4	RAPPORTER	77
12.5	ARTIKLAR	77
12.6	HEMSIDOR	78
12.7	RÄTTSFALL	78
12.7.1	NORSKA RÄTTSFALL	78
12.7.2	SVENSKA RÄTTSFALL	79
12.7.3	ÖVRIGA RÄTTSFALL	79
12.8	TELEFONINTERVJU	79

FÖRKORTNINGAR

Besl.O	Beslutningar fra Odelstinget
BOJ	Brottsofferjouren
BrB	Brottsbalken
BRÅ	Brottsförebyggande rådet
DIXI	Landsforeningen for voldtatte
HD	Högsta domstolen
Innst.O	Instillinger til Odelstinget
JURK	Juridisk rådgivning for kvinner
NJA	Nytt juridisk arkiv
NOU	Norges offentlige utredninger
Ot.prp	Odelstingsproposition
Prop	Proposition
Rt	Norsk Rettstidende (motsvarar NJA)
SOU	Sveriges offentliga utredningar
St.prp	Stortingsproposition
Strl	Straffeloven

MINI-ORDBOK ÖVER DE NORSKA ORD SOM ANVÄNDS I UPPSATSEN

Byrett	1:a rättsinstans, motsvarar tingsrätt
Eventuelt forsett	Eventuellt uppsåt
Forsett	Uppsåt
Hensiktsforsett	Motsvarar direkt uppsåt, jfr kap 4.1
Høringsuttalelse/-instanse	Remissvar/-instans
Høyesterett	3:e rättsinstans, motsvarar högsta domstolen
Lagmannsrett	2:a rättsinstans, motsvarar hovrätt
Lagrett	Jury i vissa brottmål i 2:a instans, jfr kap 10.3.1
Nedsubsumsjon	”Uttunnande”, jfr kap 8.2.1
Odelstinget	¾ av Stortinget, behandlar lagförslag först
Sannsynlighetsforsett	Sannolikhetsuppsåt
Stortinget	Motsvarar svenska Riksdagen
Straffeloven	Motsvarar svenska brottsbalken
Tingrett	1:a rättsinstans, motsvarar tingsrätt

1 INLEDNING

1.1 BAKGRUND

Dagens reglering av sexualbrotten, både i Norge och Sverige, är inte tillräcklig och erbjuder inte offren rättsskydd i särskilt stor omfattning. Utövandet av regleringen är inte heller tillfredsställande. Statistik visar att en väldigt liten del av anmälda sexualbrott slutar i fällande dom för gärningsmannen. Om man räknar in mörkertalen, sexualbrott som av olika skäl aldrig anmäls, som trovärdiga källor har gjort kvalificerade antaganden om, är det exempelvis endast drygt en halv procent av alla våldtäkter som slutar i fällande dom. Det finns många orsaker till detta, och inte allt kan tillskrivas vare sig lagen eller de som utövar denna. Det är dock ett erkänt faktum att något måste ändras för att förbättra situationen.

Det största problemet med våldtäkt är och kommer alltid att vara bevisfrågan, eftersom det oftast står ord mot ord. Det gör det dock inte lättare att kvinnor genom alla tider har haft lägre trovärdighet än män, att polis-, åklagar- och domstolsmyndigheten fram till idag till stor del har bestått utav män, och att många av dessa män enligt min åsikt har haft kvinnofientliga och förnedrande attityder. Även i de få fall som faktiskt slutat i fällande dom för gärningsmannen, har fängelsestraffet varit lågt. Straffmätningen har stort sett hamnat lägst ner på straffskalan, också i de fall där det har förekommit särskilt grovt våld eller särskilt kränkande handlingar. Det har varit en lång process att komma dit vi är idag, där de som utför rättskipningen faktiskt börjar få förståelse för hur stort och viktigt problemet är, och börjar ta det på allvar. Vi är trots detta långt ifrån ett samhälle där kvinnors rättigheter respekteras på samma sätt som mäns, och det är därför viktigt att fortsätta debatten om hur vi genom lagstiftning kan förbättra situationen.

Den 1 april 2005 trädde en ny sexualbrottslagstiftning i kraft i Sverige. Den nya regleringen har kritiserats på olika håll, särskilt av jurister, men har välkomnats av de grupperingar och enskilda som engagerar sig för offrens situation. Det nya förslaget är mer i linje med det allmänna rättsmedvetandet, som oftast klassificerar flera situationer som våldtäkt, än vad lagen har gjort tills nu. Tyvärr är inte heller den nya

lagstiftningen optimal. Frågan är vad man kan göra för att ytterligare utöka rättsskyddet för offer för sexualbrott.

Huvudregeln i norsk och svensk straffrätt är att staten endast sanktionerar de handlingar som begåtts med uppsåt, jfr straffeloven § 40 och 1 kap 2 § 1 stycket brottsbalken. Det finns dock handlingar som är så straffvärda att lagstiftaren ansett att redan ett oaktsamt förfarande är tillräckligt för att kunna straffas. Exempel är vållande till annans död och vårdslöshet i trafik.

I Norge införde man den 11 augusti 2000 begreppet ”grov oaktsam våldtäkt” i den norska motsvarigheten till brottsbalken, straffeloven. Begreppet låter konstigt; att man kan våldta någon oaktsamt framstår som väldigt främmande och skall man förklara innebörden för någon för första gången får man oftast en skeptisk blick. En kriminalisering av oaktsam våldtäkt var också väldigt kontroversiellt, och länge diskuterat i Norge, innan den kom till. De nordiska länderna har i lång tid samarbetat på lagstiftningsområdet, något som gör att Norge och Sverige till stor del har likartat lagstiftning. Jag tycker därför det är väldigt konstigt att begreppet oaktsam våldtäkt knappt diskuterats i Sverige; det nämns inte ens i förarbetena till den nya sexualbrottslagstiftningen och det har knappt uppmärksammats av media.

1.2 SYFTE

Mitt syfte med denna uppsats är att göra en komparativ studie av rättsläget i Norge och Sverige rörande våldtäktsbrottet, att redogöra för innebörden av begreppet oaktsam våldtäkt, främst genom att beskriva bakgrunden för lagstiftningen och sedan tillämpningen av den, samt med utgångspunkt i ett de lege ferenda-resonemang diskutera möjligheten till en eventuell lagändring i Sverige.

1.3 AVGRÄNSNING

Lagstiftningen är könsneutral, något som dock inte reflekterar verkligheten särskilt väl. Verkligheten visar att mer än nio av tio våldtäkter begås av män mot kvinnor. Jag ifrågasätter inte lagstiftningens könsneutralitet, men för att få en mer verklighetstrogen, och förenklad, uppsats, utgår jag hela tiden ifrån att förövaren är

man och offret är kvinna.

Jag kommer endast att koncentrera mig på våldtäktsbrottet i dess uppsåtliga och oaktsamma form gentemot vuxna. Sexuella övergrepp mot barn och övriga sexualbrott mot vuxna är relevanta och viktiga frågor, men det finns inte utrymme för att gå närmare in på dessa områden i denna uppsats.

Den historiska utvecklingen av sexualbrottslagstiftningen är intressant och kan till stor del förklara dagens attityder på området. Eftersom min problemställning är ganska omfattande som den är kommer jag inte att beröra denna.

Frågan om lagstiftningen istället borde bygga på bristande samtycke är en viktig och intressant diskussion när man talar om en ändring av sexualbrottslagstiftningen. Det finns dock inte möjlighet att i denna uppsats göra någon ingående analys av denna fråga, utan detta kommer bara snabbt beröras i kap 6.5.

1.4 DISPOSITION

Inledningsvis har jag i ett kapitel om våldtäktsoffer valt att uppmärksamma några intressanta fakta och resonemang som har uppkommit i samband med de senare decenniernas brottsofferforskning. Vidare är uppsatsen en delvis deskriptiv, delvis komparativ studie av rättsläget i Norge och Sverige gällande rekvisit, omfattning och begrepp som har anknytning till våldtäktsbrottet. Jag kommer därför att förklara gällande rätt för uppsåtsbegreppet, oaktsamhetsbegreppet samt våldtäktsbestämmelsen i bägge länder och härvid uppmärksamma de skillnader som finns. Framförallt har jag gjort detta för att utreda om gällande rätt är densamma i Norge och Sverige. Det är viktigt att belysa dessa frågor för att läsaren skall kunna få en uppfattning om, om ett införande av ett reducerat skuldkrav i det svenska våldtäktsbrottet skulle få samma effekt som det har fått i den norska rätten. Det går inte att införa en ny brottsrubricering i två länder med helt olikartad lagstiftning och förvänta att gällande rätt för brottsbegreppet kommer att bli identiskt i dessa länder.

Därefter kommer jag att beskriva de diskussioner och det arbete som låg till grund för kriminaliseringen i Norge, för att läsaren skall kunna få en förståelse för

bakgrunden för lagstiftningen och vilka frågor och omständigheter som – trots motstånd från många håll – slutligen ledde till ett reducerat skuldkrav för våldtäktsbrottet. Vidare kommer jag att analysera fyra norska rättsfall med rubriceringen grov oaktsam våldtäkt, bland dessa två domar från Norges högsta instans. Syftet med detta är att kunna få och ge en viss insikt i hur det har fungerat i praxis i de snart fem år som gått sedan kriminaliseringen, till den del man kan dra slutsatser från en såpass kort period. Slutligen kommer jag att göra en egen analys av de hänsyn och intressen som ligger till grund för en sådan kriminalisering samt diskutera den eventuella möjligheten till att införa samma lagstiftning i Sverige utifrån de kunskaper, den förståelse och de åsikter jag har tillägnat mig under arbetet med uppsatsen.

1.5 METOD OCH MATERIAL

Jag har i mitt arbete med uppsatsen använt mig av både norska och svenska utredningsbetänkanden, propositioner, remissvar och övriga förarbeten. Vidare har jag använt mig av både norsk och svensk litteratur, medialt material, samt artiklar och rättsfall. Grov oaktsam våldtäkt är ett begrepp som knappt diskuterats i Sverige, och det svenska materialet behandlar således inte denna fråga i större utsträckning. De senare åren har många organisationer och föreningar som engagerar sig för offrens situation fått utförliga hemsidor med mycket information, artiklar och undersökningar. Jag har således använt mig mycket av dessa och gjort en egen rubrik för dessa hemsidor i min källförtäckning.

För att underlätta läsförståelsen har jag till stor del valt att översätta det norska material jag citerar. Jag anser mig vara kunnig på båda språken och jag har varit noggrann med att se till att mina översättningar får det samma syftet på svenska som det har på norska. Det är inte min mening att underskatta läsarens förmåga att förstå norska utan jag har endast gjort detta för att det inte skall finnas några frågetecken om innehållet i uppsatsen.

2 Våldtäktsoffer

2.1 Inledning

Våldtäktsbrottet innebär en allvarlig kränkning av offrets personliga och sexuella integritet och självrespekt. Det fråntar kvinnan rätten att avvisa närmanden av sexuell karaktär och till att själv få bestämma över sin egen sexualitet. Något som särskiljer sexualbrott och som gör sexualbrottsoffer särskilt kränkta är att dessa brott inkräktar på ett för de flesta människor oerhört privat, personligt och känsligt område.

Våldtäkt drabbar huvudsakligen kvinnor. Det är således inte bara ett angrepp mot den enskilda individen; våldtäkt skapar rädsla bland alla kvinnor och begränsar således deras handlings- och rörelsefrihet.¹ Vidare kan våldtäkt ofta vara en del av en systematisk kvinnomisshandel med syfte att kontrollera, förödmjuka, skrämja och förtrycka.²

2.1.1 Överfallsvåldtäkt eller kontaktvåldtäkt (date rape)

Den stereotypa föreställningen av en våldtäkt är en ensam kvinna på en mörk väg som blir överfallen och våldtagen av en monsterliknande man som hoppar fram från en buske. I verkligheten är det en relativt liten procentandel av våldtäkter som är typiska överfallsvåldtäkter. Undersökningar visar att de flesta våldtäkter är s k kontaktvåldtäkter, där gärningsman och offret redan är bekanta³. Graden av bekantskap kan dock variera från att nyss ha träffats till att ha varit gifta i många år. När relationen mellan offer och gärningsman är sådan att det *förväntas* att man har sexuellt umgänge, blir det också svårare att bevisa att en våldtäkt har skett. Skälet till det är att det sexuella umgänget då i sig inte är ett incitament för att anta att en våldtäkt har genomförts. Våldtäkt inom parförhållanden är den vanligaste typen av våldtäkter, och också den svåraste att bevisa.

¹ Rjukan, T, (DIXI) 23.10.03

² Larsson och Rosengren, (ROKS)

³ Brottsförebyggande rådet, 18.04.05

2.2 Det ideala brottsoffret

De flesta människor har en bild av ett brottsoffer som ett oskyldigt, försvarslöst offer som inte själv har någon skuld eller delaktighet i brottet, alltså ett idealoffer⁴. Den norska kriminologen Nils Christie har en teori om att idealoffret har vissa egenskaper, bland annat är hon svag, hon är på väg till en plats hon inte kan förebrås för, hon är i underläge i förhållande till gärningsmannen och gärningsmannen är en för henne okänd person⁵. Idealoffret har också en motsats, t ex den ”halvkriminella” mannen som hamnar i slagsmål på krogen och därvid skadas. Att man har en föreställning om hur ett brottsoffer ”skall vara” innebär följaktligen att brottsoffer som avviker från denna norm i större utsträckning möts med skepsis och misstrohet.

2.2.1 ”Våldtagbara kvinnor”

Ett kännetecken för våldtäktsfall är att offren inte jämställs med offren för andra jämförbara brott och därför har ett sämre rättsskydd. Våldtäktsoffer måste först ”rentvättas” innan man tar dem på allvar och godkänner dem som verkliga offer.

*”Om man behandlar någon väl, är snäll mot den och visar gästvänlighet, och denna person sedan stjälar ens plånbok – då anses brottet snarast som grövre. När det gäller våldtäkt är det tvärtom. Är man godtrogen och vänlig får man skylla sig själv”.*⁶

Professor i kvinnorätt vid Universitetet i Oslo, Tove Stang Dahl, skrev i boken ”Pene piker haiker ikke”⁷ hur kvinnor ses som mer eller mindre våldtagbara. Hon ansåg att rättssystemet så länge våldtäktsbegreppet existerat har bestämt skyddsvärdet olika för olika kvinnor. För att en kvinna skulle skyddas av lagen, krävdes att hon hade ett fläckfritt rykte.

*”Lösaktiga eller beryktade kvinnor var inte lika våldtagbara. De hade ju inte ett rykte eller en könsära som kunde angripas, och könsärans värde var ratio legis”*⁸

⁴ Lindgren, Petterson och Hägglund (2001) s 31

⁵ Christie, N, (1986)

⁶ Boëthius, M., (1976) s 103

⁷ Sv: ”fina flickor liftar inte”

⁸ Dahl, T.S, (1994) s 89

Även Clark and Lewis beskriver den grupp av kvinnor som lagen inte skyddar på samma sätt som den skyddar de ”fläckfria”. Dessa kvinnor kallas ”Open territory victims”, vilket innebär att de inte har någon egentligt skydd mot sexuella övergrepp.⁹

I SOU-betänkandet *Ersättning för kränkning genom brott* uttalades att det inte innebär samma kränkning för en prostituerad kvinna att våldtas, som det gör för kvinnor i allmänhet.

”När det gäller prostituerade kvinnor är situationen oftast annorlunda. De är vana vid att ha samlag med olika män och att befinna sig i situationer som för icke prostituerade kvinnor skulle kännas mycket främmande och förnedrande. De värnar inte om sin personliga integritet i samma mån som kvinnor i allmänhet”¹⁰

En prostituerad kvinna är således ett tydligt exempel på motsatsen till idealoffret, vars rättigheter och skyddsvärde inte erkänns i samma utsträckning som vad görs för ”kvinnor i allmänhet”. Ett sådant uttalande från en statlig utredning på 1990-talet visar klart att det är skillnad på kvinna och kvinna. När skyddsvärdet bestäms så olika i statliga utredningar finns det en uppenbar risk för att domstolarna, som skall tillämpa en till ordalydelsen neutral och objektiv lagstiftning, också kommer att göra skillnad på kvinnor utifrån deras ”våldtagbarhet”.

2.3 Offrets reaktioner

En del av våldtäktsproblematiken är de fysiska skador som tillfogas offret. I många fall är det oerhört grovt våld som används och en del offer måste leva med bestående men resten av livet. De fysiska skadorna kan således ha stora konsekvenser för offret. Trots detta visar undersökningar att det är de psykiska följderna av våldtäkt som innebär störst skada för offret.¹¹ Alla offer reagerar olika eftersom inget våldtäktsbrott är identiskt med ett annat, och alla kvinnor har olika förutsättningar för

⁹ Clark & Lewis, (1977)

¹⁰ SOU 1992:84 s 293-294

¹¹ Lindgren, Petterson och Hägglund (2001) s 123

att hantera det angrepp som en våldtäkt innebär. Gemensamt för många våldtäktsoffer är dock reaktioner på den psykiska belastningen i form av sömnlöshet, apati, fruktan för upprepade brottshandlingar, fruktan för brottsplatsen (inte sällan offrets eget hem), skuldkänsla, skamkänsla, ångest, rädsla, panik, ätstörningar, känsla av att vara smutsig, minnesförlust, illamående, svettning, hjärtklappning, skälvande, självmordstankar, frustration, koncentrationssvårigheter med mera.¹² För många kvinnor är själva våldtäkten bara en början på en lång och smärtefull resa.

2.4 Skuldbeläggande

Ett av de största problemen för kvinnan med att hantera livet efteråt, är att hon känner att skulden för våldtäkten läggs på henne istället för på gärningsmannen. Denna reaktion kan hon möta både från sin omgivning och från rättsapparaten.

”Den våldtagna kvinnan kritiseras exempelvis för att ha varit för utmanande, för berusad eller för att ha befunnit sig på fel plats. I andra fall ifrågasätts våldtäktsoffret för att ha varit för passivt och endast gjort halvhjärtade försök att komma ifrån gärningsmannen”¹³

Att lägga skulden på offret härstammar till viss del från en tro på en rättvis värld där människor ”får vad de förtjänar”¹⁴. Tänkandet att brottsoffer får skylla sig själva är en mentalitet som särskilt gäller i samband med våldtäktsoffer, eftersom våldtäkten kanske inte skulle ha inträffat om offret inte druckit eller flirtat eller klätt sig på ett visst sätt. I NJA 2004 s 231 (Tumbafallet) hade tingsrätten vid bedömningen av om mannen insett att kvinnan befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd, beskrivit hennes beteende:

”...(målsäganden) hade under dansen enligt pojkarna betett sig minst sagt sexuellt...”

”...uppfattas även enligt sig själv som flirtig...”

¹² Kvalheim, G, (DIXI)

¹³ Lindgren, Petterson och Hägglund (2001) s 33

¹⁴ Lindgren, Petterson och Hägglund (2001) s 126

”...(målsägande har tidigare) haft samlag med 2 personer samtidigt...”

Med detta i beaktande kom tingsrätten i 2003 fram till att gärningsmännen inte hade insett att offret befann sig i ett hjälplöst tillstånd.¹⁵ Det är svårt att tolka dessa uttalanden på ett annat sätt än att domstolen ansåg att kvinnan fick ”skylla sig själv”.

En vanlig reaktion är också att offret lägger skulden på sig själv. Detta beror till stor del på den mentalitet i samhället som säger att våldtäktsoffer får skylla sig själva, men också på behovet av att sätta in händelsen i ett orsakssammanhang samt behov av att återfå kontrollen över livet.¹⁶ Det är normalt att betrakta brottet som en följd av sitt eget beteende i en viss situation, och genom att undvika att upprepa beteendet tänker offret att hon i framtiden kan undvika att utsättas för flera övergrepp. Det är därför inte ovanligt att våldtäktsoffer isolerar sig från omvärlden eller på andra sätt ändrar sitt sätt att leva och bete sig på.¹⁷

¹⁵ B 4086-0329

¹⁶ Lindgren, Petterson och Hägglund (2001) s 125

¹⁷ Lindgren, Petterson och Hägglund (2001) s 125

3 Brott enligt norsk och svensk lag

3.1 Ansvarsläran/ brottsbegreppet

För att ett straffrättsligt ansvar skall kunna föreligga, är det både i norsk och svensk rätt tre villkor som måste uppfyllas.

3.1.1 Legalitetsprincipen

Utgångspunkten för både norsk och svensk straffrätt har sitt ursprung i de två grundsatserna *nullum crimen sine lege* och *nulla poena sine lege*, vilka innebär, att ingen kan dömas utan stöd av lag, och att ingen kan straffas utan stöd av dom, jfr Grunnloven § 96 och RF 2:10 st 1 jfr BrB 1:1. Huvudskälen till detta är rättssäkerhet och förutsebarhet, då medborgarna skall kunna veta vad som är olagligt och vilken reaktion en olaglig handling kan medföra, samt säkras rätten till att höras inför en objektiv domstol. Legalitetsprincipen innebär ett förbud mot retroaktiv lagstiftning¹⁸ och mot en analog tillämpning av strafflagen. Utan att en handling är föreskriven som ett brott i lagen är det därför inte möjligt att ålägga någon straffrättsligt ansvar.

3.1.2 Objektiva rekvisit

Vidare måste den aktuella handlingen eller gärningsmomenten överensstämma med de objektiva villkor som lagtexten föreskriver. Det kan föreligga ett eller flera handlingsrekvisit i straffregeln. Om handlandet inte uppfyller de gärningsrekvisit lagtexten beskriver, har gärningsmannen inte begått ett brott. Vad gäller våldtäktsbrottet krävs det således som ett första rekvisit att det har skett en sexuell handling/ett sexuellt umgänge, och som ett andra rekvisit att detta har åstadkommits genom att gärningsmannen har använt våld eller hot, alternativt att det har kunnat genomföras på grund av att offret har befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd.

¹⁸ I Grunnloven uttryckt i § 97

3.1.3 Subjektiva rekvisit

Som ett tredje villkor måste de objektiva rekvisiten täckas av den subjektiva sidan. Som nämnts inledningsvis är huvudprincipen att det måste finnas uppsåt hos gärningsmannen, jfr BrB 1:2 st 1 och strl § 40. Det framgår av dessa paragrafer att om ett lägre skuldkrav skall tillämpas, måste detta särskilt föreskrivas i straffregeln. De lägre skuldkrav som kan komma ifråga är oaktsamhet och i vissa fall grov oaktsamhet. Täckningsprincipen innebär att den subjektiva skulden måste omfatta samtliga moment i straffregeln, alltså alla objektiva rekvisit.

3.1.4 Ansvarsfrihet

Trots att de tre föregående villkoren är uppfyllda, går gärningsmannen ändå fri från ansvar, om han kan visa att en av de fyra straffrihetsgrunderna nödvärn, nödrätt, samtycke eller laga befogenhet föreligger. Föreligger en straffrihetsgrund skall gärningen ej anses vara ett brott¹⁹, jfr strl kap 3 och BrB kap 24. När det gäller sexualbrott är det svårt att tänka sig en situation där vare sig nöd, nödvärn eller laga befogenhet med framgång kan åberopas. Samtycke är däremot en tänkbar ansvarsfrihetsgrund i speciella situationer, exempelvis torde man genom samtycke till våldsamt sexuellt umgänge (sodomachocism) anses ha samtyckt till visst våldsbruk.

¹⁹ Leijonhufvud och Wennberg, (2001) s 81

4 Uppsåt

4.1 Norsk rätt

Uppsåtsformen är uppdelat i tre delar, ”hensiktsforsett”, ”sannsynlighetsforsett”, och ”eventuellt forsett”. Hensiktsforsett är ett uttryck för att gärningsmannen har handlat med önskan eller viljan att gärningsinnehållet i straffbudet skulle uppfyllas. Det motsvarar både det direkta och det indirekta uppsåtet i svensk rätt.²⁰

Sannsynlighetsforsett eller visshetsforsett uttrycker en skuldform under uppsåt där gärningsmannen håller det för säkert eller övervägande sannolikt (minst 51%) att han genom handlingen kommer att uppfylla gärningsinnehållet i straffbudet.

Eventuellt forsett (*dolus eventualis*) kommer till användelse i de fall gärningsmannen har hållit det för möjligt att gärningsinnehållet i ett straffbud skulle uppfyllas, och även om handlingen eller effekten inte var något han eftersträvade så skulle han ha handlat på samma sätt även om han hade hållit det för säkert eller övervägande sannolikt att omständigheten eller effekten skulle inträda. Man kan säga att han har ”accepterat” omständigheten eller effekten. I juridisk teori och praxis används uttrycket ”den positive innvilgelsesteori”, som innebär att man svarar jakande på spörsmålet om gärningsmannen skulle ha handlat som han gjorde, även om han vetat (eller räknat det för övervägande sannolikt) att effekten skulle inträda. Gärningsmannen har således ”positivt samtyckt till”, att handlingen uppfyller gärningsinnehållet i straffbudet. *Dolus eventualis* är den nedre gränsen för uppsåtsformen.

När uppsåt är skuldkravet, måste som ovan nämnts alla delar av brottet täckas av gärningsmannens uppsåt. Vid våldtäkt innebär detta således att förövaren måste ha uppsåt till våldet/hotet/det hjälplösa tillståndet, det sexuella umgänget, och även orsakssambandet mellan dessa.

²⁰ Vad som motsvarar den starkaste formen av de två direkta uppsåtten i svensk rätt kallas också ”overlegg”

”Forsettet må (...) dekke hele det objektive gjeringsinnhold i vedkommende straffebud”²¹.

Den 11 april 2005 antog Stortinget den nya straffeloven gällande straffrättens allmänna del²², där det beslutades att definiera uppsåtsbegreppen i straffeloven utifrån den gällande rätt som har utvecklats i praxis och doktrin. De tre olika uppsåtsformerna kommer att legaldefinieras i straffeloven § 22:

”Forsett foreligger når noen

- 1. handler med hensikt å oppfylle gjerningsbeskrivelsen i straffebudet, eller*
- 2. handler med bevissthet om at handlingen sikkert eller mest sannsynlig oppfyller gjerningsbeskrivelsen i straffebudet.*
- 3. regner det som mulig at handlingen oppfyller gjerningsbeskrivelsen i straffebudet, og bestemmer seg for å foreta handlingen selv om gjerningsbeskrivelsen vil bli oppfylt.”*

Lagändringen har ännu ej behandlats av ”Kongen i statsråd”²³ och regeringen har inte fastställt datum för ikraftträdande.

4.2 Svensk rätt

I svensk rätt är det inget som tyder på att det kommer bli aktuellt att legaldefiniera uppsåtsbegreppet. I SOU 1996:185 la man fram ett förslag om att lagfästa uppsåtsbegreppen i första kapitel i brottsbalken. Förslaget var att dela upp uppsåtsbegreppet i avsiktsuppsåt och insiktsuppsåt.²⁴ Regeringen delade dock inte denna åsikt eftersom den ansåg att det redan fanns en stabil praxis på så sätt att gränserna för uppsåtsbegreppet är välkända och väldefinierade.²⁵ Således kommer det även fortsättningsvis vara Högsta Domstolen som avgör gällande rätt på detta område.

²¹ Andenæs, J, (1999) s 204

²² Besl.O.nr.63 (2004-2005)

²³ Sista del av den norska lagstifningskedjan där kungen och statsministern undertecknar lagbeslutet. Det händer normalt aldrig att lagbeslutet inte godkänns i detta forum, men möjligheten finns.

²⁴ Prop 2001/01:85 s 9

²⁵ Prop 2001/01:85 s 12

Det direkta och det indirekta uppsåtet kännetecknas av att gärningen har företagits med full vetskap och vilja. Det direkta uppsåtet beskriver att gärningsmannen haft avsikt att åstadkomma effekten antingen som ett mål i sig eller som ett genomgångsled till ett mål. Det indirekta uppsåtet betecknar situationer där gärningsmannen inte haft för avsikt att åstadkomma effekten men denne varit nödvändig för att uppnå det egentliga syftet/målet med handlingen.²⁶

När det gäller uppsåtets nedre gräns har *dolus eventualis* länge varit gällande rätt. I rättsfallet NJA 2002 s 449 valde HD att införa begreppet likgiltighetsuppsåt. Skillnaden från eventualitetsuppsåtet är att likgiltighetsuppsåtet inte avser vad som kan antas om gärningsmannens inställning till gärningen i en hypotetisk situation, utan den faktiska inställning eller attityd som han vid gärningen hade till förverkligandet av effekten eller förekomsten av omständigheten.²⁷ Rättsändringen förstärktes ytterligare i NJA 2004 s 176, där Högsta Domstolen kom fram till att eventualitetsuppsåtet inte var en lämplig precisering av uppsåtets nedre gräns, och hävdade att sannolikhetsuppsåtet inte godtagits i svensk rätt. Istället gjordes gällande att trots att begreppet inte var helt etablerat inom rättstillämpningen, skulle likgiltighetsuppsåtet fortsättningsvis uppfattas som uppsåtets nedre gräns. Vidare klargjordes innebörden av begreppet ytterligare:

”För att uppsåt till effekten eller omständigheten skall anses föreligga krävs likgiltighet inte endast till risken utan även till förverkligandet av effekten eller förekomsten av omständigheten. (...) Även om han skulle beklaga att effekten inträdde eller att omständigheten förelåg kan han ha varit likgiltig i den mening att han var beredd att uppoffra det av rättsordningen skyddade intresse som uppsåtsprövningen avser. Det avgörande är således att förverkligandet av effekten eller förekomsten av omständigheten vid gärningstillfället inte utgjorde ett för gärningsmannen relevant skäl att avstå från gärningen. (...) Vad som förutom insikt om risken är avgörande är således gärningsmannens inställning eller attityd vid gärningstillfället.”²⁸

²⁶ NJA 2004 s 176

²⁷ NJA 2002 s 449

²⁸ NJA 2004 s 176

4.3 **Kommentar**

Det finns således en skillnad mellan den nedre gränsen för uppsåt i norsk och svensk rätt. Likgiltighetsuppsåtet har ännu ej diskuterats i Norge, men eftersom det nu accepteras i svensk rätt finns det skäl att tro att det på sikt kommer att bli föremål för juridisk dagordning. Det bör i detta sammanhang uppmärksammas att Straffelovkommissionen föreslog att ta bort begreppet eventuellt uppsåt.²⁹ Det framfördes inte åsikter om att införa någon annan form för uppsåt, utan i sådant fall endast använda ”hensiktsforsett” och ”sannsynlighetsforsett”. Förslaget godtogs dock inte av regeringen.³⁰

Det är intressant att begreppet sannolikhetsuppsåt är totalt förkastat i svensk rätt, samtidigt som det fortfarande är gällande rätt i Norge även efter en nylig översyn av straffeloven. Samma sak gäller eventuellt uppsåt, som Högsta Domstolen valde att gå ifrån i de betydelsefulla domarna NJA 2002 s 449 och NJA 2004 s 176. Med tanke på dessa omständigheter kan man dra slutsatsen att det finns betydande skillnader i hur uppsåtsbegreppet definieras i Norge och Sverige. I verkligheten torde dock uppsåtsbegreppet ändå omfatta något så när detsamma beteendet. Jag anser dock att begreppet likgiltighetsuppsåt är ett tydligt och klart begrepp som är lättare att förstå än vad eventuellt uppsåt är, samt att det till viss del kommer att innebära en utvidgning av uppsåtsbegreppet från tidigare gällande rätt. Den hypotetiska bedömningen som måste göras vid eventualitetsuppsåtet har kritiserats starkt för att inte ha någon förankring i verkligheten. Skälet till detta är att man skall göra ett antagande om hur en gärningsman har tänkt just när han har handlat, och man måste då utgå ifrån att han har gjort ett medvetet val om att han skulle företa samma handling även om han hade vetat eller hållit för övervägande sannolikt att omständigheten eller effekten skulle inträda. I verkligheten handlar en gärningsman ofta snabbt och oöverbärgat, och det är svårt att veta vad han förstod och tänkte när han begick handlingen.³¹ Det blir därför intressant att se om begreppet likgiltighetsuppsåt kommer att ”smittas av” till Norge snart.

²⁹ NOU 2002:4 kap 9.14.1

³⁰ Ot.prp.nr.90 (2003-2004) kap 16.2.3

³¹ Ot.prp.nr.90 (2003-2004) kap 10.4.2

En fråga som kan ställas är om de olika uppsåtsformerna i de två länderna har den praktiska innebörd att något utav dem är närmare gränsen för oaktsamhet än den andra. Det går inte att automatiskt ge det eventualitetsuppsåt som utgjort svensk rätt samma innebörd som det norska eventualitetsuppsåtet, det skulle kräva en grundlig genomgång av praxis och teori på området. Begreppet likgiltighet anser jag har större likhet med många av de rättsliga förklaringarna för oaktsamhet; tanklöshet, brist på omsorg, hänsynslöshet o d. Utan att dra några självklara konklusioner bör möjligheten hållas öppen för att den nedre uppsåtsgränsen i svensk rätt ligger något närmare oaktsamhetsområdet än vad den norska uppsåtsgränsen gör.

5 Oaktsamhet

5.1 Norsk rätt

5.1.1 Begreppet oaktsamhet

Huvudregeln i straffrätten är att skuldkravet är uppsåt, jfr strl § 40. I de fall lagstiftaren valt att kriminalisera en handling vid oaktsamhetsstadiet, skall detta klart framgå av lagtexten. När en straffregel uppställer oaktsamhet som subjektivt rekvisit är det tillräckligt med enkel oaktsamhet. I undantagsfall krävs det en kvalificerad form för oaktsamhet, nämligen grov oaktsamhet.

Fram tills nu har det endast varit rättspraxis som har definierat oaktsamhetsgreppet, men den 11 april 2005 antogs ett förslag till en ny straffelov, något som kommer att medföra vissa ändringar. Det är ännu inte klart när den nya lagen kommer att träda i kraft, men det framgår av förarbetena att man inte vill uppnå någon ändring av gällande rätt utan endast kodifiera den rätt som har utvecklats i praxis och juridisk doktrin.³²

Först och främst kommer oaktsamhet att definieras i lagtexten. Definition kommer att återfinnas i straffeloven § 23:

”Den som handler i strid med kravet til forsvarlig opptreden på et område, og som ut fra sine personlige forutsetninger kan bebreides, er uaktsom.”

Trots att man nu kommer att få en legaldefinition på begreppen, kommer det fortfarande inte att ha en självklar innebörd. Det är ett normativt begrepp som måste tillämpas olika beroende på den konkreta situationen vid gärningstillfället.

Oaktsamhet kan beskrivas som ett avvikande beteende i förhållande till en försiktig och ansvarsfull persons beteende. Det skall göras en objektiv värdering om hur en förnuftig och uppmärksam person skulle ha handlat i en liknande situation, och

³² Ot.prp.nr.90 (2003-3004) kap 16.3.1

bedömningen av den aktuella handlingen skall utgå från denna norm. För att bestämma normen kan man använda sig av lagar, sedvänjor och föreskrifter på det aktuella området. Vidare gör man en bedömning av sannolikheten för den uppkomna effekten samt vilka skyddsintressen som blivit kränkta. En sedan länge vedertagen standard har varit en tänkt bonus pater familias, den gode familjefadern, som norm för aktsamhet. Man har då föreställt sig en normal man med normala värderingar, och sedan gjort bedömningen om ett visst beteende är klandervärt i jämförelse med hur den gode familjefadern skulle ha betett sig. Begreppet bonus pater familias har dock kritiserats, och i praktiken är det troligt att en domare som skall tillämpa en oaktsamhetsvärdering, utgår från sig själv och sina egna värderingar.

Oaktsamhetsbedömningen är i utgångspunkten en objektiv bedömning, man frågar sig om han har handlat så som en förnuftig och hänsynsfull person hade gjort. Det måste alltså föreligga en aktsamhetsnorm baserat på hur en normalt förständig och samvetsfull person skulle bete sig i samma situation. Sedan måste det göras en totalbedömning av den konkreta situationen, där kärnan blir, om den handlande utifrån omständigheterna kan klandras för gärningen. Den som efter omständigheterna handlat så som man rimligen kan förvänta av honom, kan inte straffas för oaktsamhet. Om handlingen kan förklaras med personens bristande intelligens, erfarenhet, handikapp o d, kan han inte heller straffas, om han gjort det han kunnat utifrån sina personliga förutsättningar.³³

En ytterligare ändring som den nya straffeloven kommer att medföra, är att det är den *grova* oaktsamheten som kommer att vara den primära formen för oaktsamhet när inget annat föreskrivs i lagtexten.³⁴ Skälet till detta är enligt motiven att straff kräver en moralisk motivering, och att det inte bör användas i större utsträckning än vad som är nödvändigt och ändamålsenligt. Det uttrycks att straffet, som är samhällets starkaste reaktion, skall reserveras för de mest klandervärda och samhällskadliga handlingarna.³⁵

³³ NOU 1997:23 s 67

³⁴ Ot.prp.nr.90 (2003-2004) kap 16.3.4

³⁵ Ot.prp.nr.90 (2003-2004) kap 10.3.4

5.1.2 Grov oaktsamhet

Grov oaktsamhet har tidigare inte varit legaldefinierat, men har redogjorts för av Høyesterett, som konstaterade en riktlinje som kunde användas på generella grunder:

”Det måste föreligga ett kvalificerat klandervärt beteende som påbjuder stark förebråelse för brist på aktsamhet”³⁶

Efter lagändringen kommer även definitionen av grov oaktsamhet att återfinnas i straffeloven § 23, 2. ledd med viss ändring (jfr förste ledd citerat i kap 5.1):

”Oaktsamheten är grov om handlingen är i högsta grad klandervärd och det finns grund för stark förebråelse”³⁷

Även i detta sammanhang är bakgrunden för att definiera begreppet ett önskemål om att kodifiera gällande rätt som den är utvecklat i rättspraxis. Det kommer enligt förarbetena alltså inte ske någon ändring av gällande rätt.³⁸

Definitionen som Høyesterett har tagit utgångspunkt i, baserar sig på ett klart brott mot aktsamhetsnormen, jfr formuleringen *kvalificerat klandervärt beteende*. Normen är här vad en normalt förständig person med normala värderingar skulle ha företagit i denna situation. Det är dock inte tillräckligt med denna jämförelse, utan den aktuella handlingen måste också anses *påbjuda starkt klander*. Även med den kommande lagändringen kommer det att krävas en avvikelse från en aktsamhetsnorm där handlandet anses vara starkt klandervärd och det finns starka skäl att klandra gärningsmannen.

5.1.3 Medveten och omedveten oaktsamhet

I juridisk teori skiljer man ofta på medveten och omedveten culpa. Oaktsamhet föreligger både hos den som medvetet handlar oförsiktigt, men hoppas att det skall

³⁶ RT-1970-1235 (min översättning)

³⁷ Min översättning. Den norska ordalydelsen är: ”*Uaktsomheten er grov dersom handlingen er svært klanderverdig og det er grunnlag for sterk bebreidelse*”

³⁸ Ot.prp.nr.90 (2003-2004) kap 16.3.2

gå bra (medveten oaktsamhet), och hos den som på grund av likgiltighet och bristande uppmärksamhet handlar på ett sätt som uppfyller ett brotts objektiva villkor (omedveten oaktsamhet). Det har uttryckts som att

”...den bevisste uaktsomhet er mangel på den hensynsfullhet, den ubevisste på den oppmerksomhet, som må kreves”³⁹

Vid medveten oaktsamhet är gärningsmannen medveten om att han tar en risk, men hoppas att den möjliga/sannolika effekten inte skall inträda. Vid omedveten oaktsamhet har han inte insett att effekten är ett möjligt/sannolikt resultat av handlingen, men om han skaffat sig insikt om situationen eller iakttagit större försiktighet, hade han blivit medveten om detta. Eftersom straffrätten inte gör skillnad på omedveten och medveten culpa är det ingen generell skillnad i dess straffvärde, men uppdelningen bör förklaras eftersom man lättare kan förstå de olika praktiska situationer bättre.

5.1.4 Oaktsamhet och berusning

Liksom i svensk rätt har man principiellt inga fördelar för att man var berusad vid gärningstillfället, om berusningen var självförvållad, jfr Straffeloven § 45. Gärningsmannens handling bedöms som om han vore nykter, och det är vad han ville vid gärningstillfället som är avgörande. Berusningen skall dock inte medföra, att han bedöms hårdare än han hade blivit, om han vore nykter. Oaktsamheten är därför ett svårare begrepp när berusning kommer in i bilden, eftersom oaktsamhet inte presumeras på samma sätt som uppsåt. I doktrinen är detta ett kontroversiellt tema, en åsikt är att oaktsamhet borde presumeras på samma sätt som uppsåt⁴⁰, en annan är att man gör en individuell bedömning av gärningsmannen vid kombinationen oaktsamhet och berusning⁴¹. Gärningsmannen skall således inte bedömas efter hur en normal person hade handlat i en liknande situation (bonus pater familias), men efter hur han själv hade handlat om han varit nykter. I Rt-1984-1356 uttalades, att *när skuldkravet är oaktsamhet, är det inte tillräckligt att den åtalade i nyktert tillstånd*

³⁹ Andenæs, J, (1999) s 225

⁴⁰ Bratholm, A, (1980) s 306

⁴¹ Slettan, S, Jussens venner nr 1 1991 s. 45

*inte hade upptäckt att B var påverkad av alkohol. Det avgörande är då, om den åtalade borde ha upptäckt detta. Redan en misstanke om att B (...) hade avnjutit alkohol, är tillräckligt till att den åtalade har betett sig oaktsamt*⁴². Detta fall hade inget med sexualbrott att göra, men man kan ändå utläsa, att det avgörande moment är, om gärningsmannen, i ett *nyktert* tillstånd *borde* ha upptäckt, att offret inte frivilligt var med på det sexuella umgänget.

5.2 Svensk rätt

5.2.1 Begreppet oaktsamhet

Rättsläget gällande oaktsamhet är i princip detsamma i svensk rätt som det är i norsk rätt, jfr kap 5.1. Begreppets innebörd har utvecklats i doktrin och praxis och det är inte heller tänkt att under överskådlig framtid lagfästa begreppet.⁴³ Oaktsamhet i straffrättslig mening innebär en avvikelse från ett önskvärt handlande.⁴⁴ Domstolen försöker först formulera den önskvärda aktsamheten och kommer således fram till vilka krav på aktsamhet som kan ställas på det aktuella området. Vidare har domstolen i uppgift att avgöra om det av gärningsmannen hade kunnat begäras att han iakttog erforderlig aktsamhet. Härvid spelar de personliga förutsättningar och egenskaper en avgörande roll.⁴⁵ Också i Sverige har begreppet *bonus pater familias* länge varit en standard för aktsamhet, men som i Norge har man under senare år i hög grad frångått detta begrepp.

5.2.2 Grov oaktsamhet

Vid bedömningen om oaktsamheten skall anses som grov skall hänsyn tas till samtliga föreliggande omständigheter.⁴⁶ Det framgår av rättsfallen NJA 2004 s 510 I och II (som gällde grovt skattebrott) att begreppet grov oaktsamhet skall tolkas restriktivt.⁴⁷

⁴² Rt-1984-1356 s 3 (min översättning)

⁴³ Jfr prop 2001/01:85

⁴⁴ Leijonhufvud och Wennberg (2001) s 61

⁴⁵ Leijonhufvud och Wennberg (2001) s 62-63

⁴⁶ Prop 2001/01:85 s 44

⁴⁷ Jfr s 5 i båda domerna

5.2.3 Medveten och omedveten oaktsamhet

Också i svensk rätt delas oaktsamhetsbegreppet upp i medveten och omedveten culpa. Vid medveten oaktsamhet har gärningsmannen insett möjligheten av att en viss följd skulle inträffa (eller att en viss omständighet förelåg)⁴⁸. Det är en tunn linje som skiljer mellan medveten oaktsamhet och uppsåtets nedre gräns. Vid den tidigare tillämpningen av det eventuella uppsåtet definierade man skillnaden på dessa begrepp som svaret på det hypotetiska provet om gärningsmannen hade företagit samma handling, om han vetat att handlingen skulle få samma följd. Om svaret var ja, skulle det anses föreligga eventuellt uppsåt, men om domstolen skulle komma fram till att gärningsmannen inte skulle ha handlat på samma sätt skulle det anses att endast oaktsamhet (medveten) förelåg.⁴⁹ Omedveten oaktsamhet innebär att gärningsmannen inte förstått eller misstänkt ett visst förhållande men bort förstå detta.⁵⁰ Som i norsk rätt har inte distinktionen mellan den medvetna och den omedvetna någon praktiskt relevans vid tillämpning av straffbestämmelser.

5.2.4 Oaktsamhet och berusning

Av BrB 1:2 st 2 framgår att den omständighet att en gärningsman var påverkad av rus, när denne är självförvållad, inte skall föranleda att gärningen inte ses som ett brott. Beträffande oaktsamhet innebär detta att man bortser från den försvagning av en persons insikter, omdömesförmåga och färdigheter som orsakats av ruset.⁵¹ Det ställs således lika stora krav på honom som om han varit nykter. Bara den omständigheten att han berusar sig kan i förhållande till vad han senare gör ibland anses oaktsamt. Gärningsmannen kan således oftast fällas till ansvar med tillämpning av de vanliga oaktsamhetsregler som finns.⁵²

⁴⁸ Prop 2001/01:85 s 11

⁴⁹ Jfr bl a Holmqvist, L m fl (1998) s 42-43

⁵⁰ Prop 2001/01:85 s 11

⁵¹ Leijonhufvud och Wennberg (2001) s 76

⁵² Leijonhufvud och Wennberg (2001) s 77

6 Våldtäktsbrottet

6.1 Norsk rätt

6.1.1 Straffeloven §192

Den som

- a) *skaffer seg seksuell omgang ved vold eller ved truende adferd, eller*
 - b) *har seksuell omgang med noen som er bevisstløs eller av andre grunner ute av stand til å motsette seg handlingen, eller*
 - c) *ved vold eller ved truende atferd får noen til å ha seksuell omgang med en annen eller til å utføre tilsvarende handlinger med seg selv*
- straffes for voldtekt med fengsel inntil 10 år.*

Straffen er fengsel i minst 2 år dersom

- a) *den seksuelle omgangen var samleie, eller*
- b) *den skyldige har fremkalt en tilstand som envnt i første ledd bokstav b for å opppnå seksuell omgang.*

Fengsel inntil 21 år kan idømmes dersom

- a) *voldtekten er begått av flere i fellesskap,*
- b) *voldtekten er begått på en særlig smertefull eller særlig krenkende måte*
- c) *den skyldige tidligere er straffet etter denne bestemmelsen eller etter § 195⁵³*
- d) *den fornærmede som følge av handlingen dør eller får betydelig skade på legeme eller helse. Seksuelt overførbar sykdom og allmenfarlig smittsom sykdom, jf. Smittevernloven §1-3 nr 3 jf. nr. 1, regnes alltid som betydelig skade på legeme eller helse etter denne paragrafen.*

Den som ved grov uaktsomhet gjør seg skyldig i voldtekt etter første ledd, straffes med fengsel inntil 5 år. Foreligger omstendigheter som nevnt i 3. ledd, er straffen fengsel inntil 8 år.

6.1.2 § 192 första stycke bokstav a

Samtidig som det fjärde stycket lades till 11 augusti 2000 (grov oaktsamhet) ändrades även några andra viktiga aspekter vid våldtäktsbestämmelsen. Först och främst ändrades kravet på tvång från ”den som genom våld eller hot tvingar någon

⁵³ § 195 kriminaliserar sexuellt umgänge med underårig

till sexuellt umgänge ...” till ”den som skaffar sig sexuellt umgänge genom våld eller hotfullt beteende ...”⁵⁴ Man ersatte således tvångsrekvisitet eftersom man ansåg att det ledde till för stor fokusering på våldtäktsoffrets beteende och motivation istället för på gärningsmannen. Man menade att uttrycket ”tvång” lätt kan uppfattas på så sätt att det bara omfattar situationer där offret inte hade något val. Det skulle därför bli svårt att använda våldtäktsbestämmelsen i fall där offret har avstått från att göra motstånd på grund av våldet (eller det hotfulla beteendet). Det uttrycktes, att det bör vara tillräckligt till fällande dom enligt våldtäktsbestämmelsen om det finns orsakssamband mellan våldet och det sexuella umgänget, och att bestämmelsen skall tillämpas på alla situationer där det sexuella umgänget uppnåtts genom våld eller hotfullt beteende.⁵⁵

Vidare ändrades rekvisitet ”hot” till att benämnas ”hotfullt beteende”. Samtidigt togs det tidigare rekvisitet att hotet skulle ”framkalla fruktan för någons liv eller hälsa” bort. Ändringen medförde en utvidgning av våldtäktsbegreppet på så sätt att även hot av mindre allvarlig art som lett till sexuellt umgänge skall omfattas av våldtäktsbestämmelsen. Departementet anmärkte att hotfullt beteende kan omfatta en vid skala av allvarlighetsgrad, men kommenterade att graden av allvarlighet i det hotfulla beteendet särskilt skall beaktas vid straffmätningen.⁵⁶

Lagrummet uppställer således krav om att något utav tvångsmedlen ”våld” eller ”hotfullt beteende” skall vara uppfyllt. Vad gäller våldsbegreppet skall det enligt rättspraxis tolkas extensivt, och den nedre gränsen ligger relativt lågt.⁵⁷ Det hotfulla beteendet kan vara riktat inte bara mot offret, men också mot andra personer, exempelvis familj eller vänner. Med den nya innebörden omfattas hot inte bara gällande fysiska ”föremål” som människor eller egendom, men också exempelvis hot om polisanmälan, ryktesspridning o d. Det centrala vid bedömningen är hur offret har uppfattat situationen. I förarbetena anges som ett exempel att det normalt krävs mindre allvarliga hot för att skrämja ett barn än en vuxen.⁵⁸ Slutligen krävs det att gärningsmannen förstår eller borde förstå att hans beteende upplevs som hotfullt.

⁵⁴ Min översättning

⁵⁵ Ot.prp.nr.28 (1999-2000) kap 4.3.4.1

⁵⁶ Ot.prp.nr.28 (1999-2000) kap 4.3.4.2

⁵⁷ Jfr Rt-1989-979, där våldsrekvisitet ansågs uppfyllt genom att mannen hade tagit tag i kvinnan och tryckt/pressat henne till sig

⁵⁸ Ot.prp.nr.28 (1999-2000) kap 4.3.4.1

Det sexuella umgänget delas upp i samlag och annat sexuellt umgänge. Vad som menas med samlag är definierat i straffeloven § 206 som vaginalt och analt samlag. Med detta jämföras införande av penis i mun och införande av föremål i vagina eller anus. Skälet till distinktionen är att samlag enligt definitionen i § 206 medför ett minsta straff om två år vid uppsåtlig våldtäkt. Med sexuellt umgänge i övrigt avses bland annat beröring av blottade könsdelar, masturbation, sugning och slickning av könsorgan, och införande av fingrar eller föremål i vagina eller anus när detta inte kan jämföras med samlag.⁵⁹

6.1.3 § 192 första stycke bokstav b

Våldtäktsbestämmelsen rubricerar vidare situationer där offret har varit medvetslöst eller av andra skäl ur stånd att motsätta sig handlingen som våldtäkt. Detta är fall då offret befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd. Förutom medvetlöshet omfattas enligt praxis jämförbara tillstånd som sömn och hypnos.⁶⁰ Vad gäller ”andra skäl” omfattas här vissa andra fysiska tillstånd, till exempel att offret är starkt berusad, förlamad eller fastbundet⁶¹, samt vissa psykiska tillstånd som medför att förmågan att göra motstånd blir borta, exempelvis psykisk störning, sjukdom o d.⁶²

6.1.4 § 192 första stycke bokstav c

Våldtäktsbestämmelsens första stycke bokstav c avser situationer där offret tvingas ha sexuellt umgänge med någon annan (än gärningsmannen) eller med sig själv. Med ”någon annan” avses enbart människor. Enligt förarbetena är det handlingar som skulle ha bedömts som våldtäkt enligt första stycket, om gärningsmannen hade utfört dem själv, som faller in under bestämmelsen i detta lagrum.⁶³

⁵⁹ NOU 1997:23 kap 3.1

⁶⁰ Andenæs, J, (1999) s 280

⁶¹ NOU 1997:23 kap 4.3.2.1

⁶² Jfr Rt-1993-963. Høyesterett dömde för våldtäkt då en man hade genomfört samlag med en kvinna som var så bakfull att hon inte hade förmåga att göra motstånd, och uttryckte att bristen på motstånd berodde inte bara på det fysiska tillståndet men även på hennes psykiska tillstånd

⁶³ Innst.O.nr.92 (1999-2000) kap 4.3.2

6.1.5 § 192 andra stycke

I andra stycket i våldtäktsbestämmelsen föreskrivs ett förhöjt minsta straff om två år för de våldtäktssituationer där det sexuella umgänget har varit samlag, jfr ovan kap 6.1.2 sista stycket. Vidare föreskrivs samma minsta straff när gärningsmannen uppsåtligen har framkallat det tillstånd som åsyftas i § 192 första stycket bokstav b (hjälplost tillstånd) för att uppnå sexuellt umgänge.

6.1.6 § 192 tredje stycke

Våldtäktsbestämmelsens tredje stycke reglerar grov våldtäkt och föreskriver ett maximalt fängelsestraff om 21 år, som är det högsta möjliga fängelsestraffet som kan utdömas i Norge. Det finns enligt detta lagrum fyra moment som kan medföra att våldtäkten skall vara att anse som grov.

- Om våldtäkten har begåtts av flera gärningsmän (gruppvåldtäkt)
- Om våldtäkten har begåtts på ett särskilt smärftfullt eller kränkande sätt
- Om våldtäktsmannen tidigare har straffats enligt våldtäktsbestämmelsen eller enligt förbudet mot sexuellt umgänge med underårig (strl § 195)
- Om offret som en följd av handlingen dör eller får betydande skada. Sexuellt överförbara sjukdomar och allmänfarliga smittsamma sjukdomar skall alltid räknas som betydande skada.

6.1.7 § 192 fjärde stycke

Det är våldtäktsbestämmelsens fjärde stycke som reglerar att grov oaktsamhet i förhållande till lagrummet första stycke är straffbart med fängelse upp till fem år. Om det föreligger omständigheter som enligt lagrummets tredje stycke skulle medföra att en uppsåtlig våldtäkt vore att anse som grov, höjs straffskalan till maximalt åtta års fängelse. Jag går inte här närmare in på denna bestämmelse då denne kommer att noggrant redogöras för i uppsatsens vidare framställning.

6.2 Svensk rätt

6.2.1 Inledning

Den 1 april 2005 trädde den nya sexualbrottslagstiftningen i kraft. Bakgrunden för lagändringen var att den tidigare regleringen ansågs otillräcklig och inte i enlighet med det allmänna rättsmedvetandet. Utgångspunkten för sexualbrottskommitténs utredningsarbete var en önskan om att lagstiftningen skulle stärka den allmänna uppfattningen att sexuella övergrepp är skadliga handlingar och att den som avböjer en sexuell invit skall respekteras. De viktigaste skyddsintressen var enligt utredningen den sexuella integriteten och den sexuella självbestämmanderätten.⁶⁴ Jag skall nedan i kapitel 6.2.3 redogöra för de omständigheter som enligt den nya lagstiftningen konstituerar våldtäkt samt hänsynen bakom lagtextens utformning.

6.2.2 6 kap 1 § Brottsbalken

Den som genom misshandel eller annars med våld eller genom hot om brottslig gärning tvingar en person till samlag eller till att företa eller tåla en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförlig med samlag, döms för våldtäkt till fängelse i lägst två och högst sex år.

Detsamma gäller den som med en person genomför ett samlag eller en sexuell handling som enligt första stycket är jämförlig med samlag genom att otillbörligt utnyttja att personen på grund av medvetlöshet, sömn, berusning eller annan drogpåverkan, sjukdom, kroppsskada eller psykisk störning eller annars med hänsyn till omständigheterna befinner sig i ett hjälplöst tillstånd.

Är ett brott som avses i första eller andra stycket med hänsyn till omständigheterna vid brottet att anse som mindre grovt, döms för våldtäkt till fängelse i högst fyra år.

Är brott som avses i första eller andra stycket att anse som grovt, döms för grov våldtäkt till fängelse i lägst fyra och högst tio år. Vid bedömande av om brottet är grovt skall särskilt beaktas, om våldet eller hotet varit av särskilt allvarlig art eller om fler än en förgripit sig på offret eller på annat sätt deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen med hänsyn till tillvägagångssättet eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet.

⁶⁴ SOU 2001:14 kap 4.2

6.2.2.1 1 § första stycke

Det framgår av 6 kap 1 § första stycket brottsbalken att det är två tvångshandlingar som kan innebära att våldtäktsbestämmelsen blir tillämplig, nämligen våld och hot om brottslig gärning. Enligt förarbetena till den nya lagstiftningen har kravet på tvång i praxis ställts relativt lågt. En önskan om att kodifiera gällande rätt sammantaget med en önskan om att ställa ett lägre krav på tvångskriteriet har lett till att det enligt den nya lagstiftningen skall vara tillräckligt med olaga tvång enligt 4 kap 4 § första stycket första meningen brottsbalken.⁶⁵ Enligt detta lagrum innebär olaga tvång att någon ”*genom misshandel eller eljest med våld eller genom hot om brottslig gärning tvingar annan att göra, tåla eller underlåta något*”. Det framgår att olaga tvång enligt samma paragraf andra stycket, som behandlar otillbörligt tvång genom att hota att åtala eller angiva annan för brott eller lämna menligt meddelande, inte omfattas av det tvångsbegrepp som avses i våldtäktsbestämmelsen.

I den nya sexualbrottslagstiftningen har begreppet ”sexuellt umgänge” ersatts med ”sexuell handling”. Med sexuell handling avses samlag och andra sexuella handlingar, som typiskt sett avser att uppväcka eller tillfredsställa bådars eller enderas sexuella drift.⁶⁶ Enligt förarbetena skall i allt väsentligt avses samma handlingar som har avsetts med sexuellt umgänge, men en liten utvidgning skall ske så att det inte längre skall fordras att handlingen har varit fysisk och varaktig för att den skall kunna bedömas som en sexuell handling. Det avgörande för bedömningen skall vara ”*om handlingen har haft en påtaglig sexuell prägel och varit ägnat att kränka offrets sexuella integritet*”⁶⁷

6.2.2.2 1 § andra stycke

Enligt våldtäktsbestämmelsens andra stycke kriminaliseras att någon genomför samlag eller sexuell handling jämförligt med vad som avses i första stycket, om offret på grund av medvetlöshet, sömn, berusning eller annan drogpåverkan,

⁶⁵ Prop 2004/05:45 s 44

⁶⁶ Prop. 2004/05:45 s 30

⁶⁷ Prop. 2004/05:45 s 32

sjukdom, kroppsskada eller psykisk störning eller annars med hänsyn till omständigheterna befinner sig ett hjälplöst tillstånd. Dessa fall har tidigare rubricerats som sexuellt utnyttjande, något som har skapat mycket debatt och starka reaktioner då det de senare år har varit upprepade fall av att unga, berusade flickor eller kvinnor inte har kunnat värja sig mot sexuella övergrepp och att gärningsmannen/-männen inte har kunnat dömas för våldtäkt eftersom bestämmelsen inte omfattat situationer där offret själv har försatt sig i ett hjälplöst tillstånd.⁶⁸ Många har ansett det vara uppenbart att sådana situationer skall rubriceras som våldtäkter, och den nya lagstiftningen är således bättre i överensstämmelse med den allmänna opinionen.

Vad gäller begreppet hjälplöst tillstånd uppställer lagtexten de vanligaste exemplen på de tillstånd som omfattas. I propositionen diskuteras även andra fall som kan utgöra hjälplöst tillstånd. Det nämns att det inte bara är fysiska tillstånd som kan konstituera hjälplöst tillstånd, utan att begreppet kan komma till sin tillämpning även i situationer där offret psykiskt varit särskilt utsatt. Det hänvisas härvid till NJA 1997 s 538 (Södertäljefallet), där offret på grund av omständigheterna upplevde en psykisk oförmåga att värja sig.⁶⁹

6.2.2.3 1 § tredje och fjärde stycke

Våldtäktsbestämmelsens tredje stycke behandlar våldtäkt som är att anse som mindre grov, och här föreskrivs inget minsta fängelsestraff. Fjärde stycket behandlar det grova våldtäktsbrottet. För att bedöma om brottet är grovt, skall enligt ordalydelsen särskilt beaktas om våldet eller hotet varit av särskilt allvarlig art, om fler än en förgripit sig på offret eller deltagit i övergreppet, eller annars om gärningsmannen visat särskild hänsynslöshet eller råhet. Straffskalan för det grova våldtäktsbrottet är mellan fyra och tio år.

⁶⁸ Jfr särskilt NJA 1997 s 538 (Södertäljefallet), B 3935-00 (Rissnefallet) och NJA 2004 s 231 (Tumbafallet)

⁶⁹ Prop. 2004/05:45 s 50

6.3 **Kommentar**

Som framgått ovan finns det vissa icke obetydliga skillnader i våldtäktsdefinitionerna i Norge och Sverige. Den främsta skillnaden – och skälet till denna uppsats – är att våldtäkt kriminaliseras redan vid oaktsamhetsstadiet i Norge medan det i Sverige krävs uppsåt. Det finns dock ytterligare skillnader mellan de två våldtäktsbestämmelserna. I den svenska bestämmelsen krävs det att gärningsmannen *tvingar* offret till sexuellt umgänge, medan den norska bestämmelsen föreskriver att gärningsmannen *skaffar sig* sexuellt umgänge. Som nämnt ovan ändrades detta rekviritet i Norge just nyligen från att tidigare ha haft samma formulering som den nuvarande svenska formuleringen. I båda lagrummen handlar det givetvis om ett ”tvingande beteende” i någon mån, men begreppet tvång togs ur den norska bestämmelsen för att i större utsträckning kunna skydda de offer som har underkastat sig övergreppet på så sätt att ett aktivt ”tvingande” inte varit nödvändigt för att uppnå det sexuella umgänget.

Vidare omfattar det norska hotbegreppet i våldtäktsbestämmelsen även vad som rubriceras som olaga tvång enligt BrB 4:4 första stycket andra mening, nämligen hot om att angiva, åtala eller om annan lämna menligt meddelande, något hotbegreppet i den svenska bestämmelsen inte gör.

När det gäller det grova våldtäktsbrottet är det troligt att ungefär liknande situationer faller in under dessa brottsrubriceringar i Norge och Sverige. Det bör uppmärksammas att en skillnad finns i och med att den norska bestämmelsen särskilt beaktar sexuellt överförbara sjukdomar som en sådan kroppsskada som skall leda till att våldtäktsbrottet skall bedömas som grovt, samt att den omständigheten att förövaren tidigare dömts för våldtäkt eller sexuellt umgänge med underårig, skall utgöra en skärpande omständighet så att brottet bör bedömas som grovt. Detta är omständigheter som troligtvis väger in i en helhetsbedömning även i svensk domstol, men det är enligt min mening föredömligt att implementera dessa i lagtexten för att understryka gravheten i sådana omständigheter.

En ytterligare skillnad är de olika straffskalor som är föreskrivna. För det ”normala”

våldtäktsbrottet föreskrivs fängelse på upp till tio år i Norge, i jämförelse med sex år i Sverige. I svensk rätt är dock utgångspunkten att det minsta straffet om två års fängelse skall utdömas, till skillnad från i norsk rätt som föreskriver ett minsta straff om två år bara om det sexuella umgänget är att se som samlag. Svensk domstol har dock möjligheten att rubricera brottet som ”mindre grov våldtäkt” enligt våldtäktsbestämmelsens tredje stycke vilket innebär att denna skillnad troligen inte har någon praktisk relevans. En relativt markant skillnad är å andra sidan att den grova våldtäkten har ett maximalt straff om 21 år i Norge, till skillnad från tio år i Sverige.

6.4 Bristande samtycke

6.4.1 Inledning

Utgångspunkten för sexualbrottslagstiftningen är att varje människas sexuella självbestämmanderätt skall skyddas. Högsta Domstolen uttalade i NJA 2004 s 231 att frågan om bristande samtycke är grundläggande när fråga om våldtäkt eller sexuellt tvång skall prövas.⁷⁰ Dagens reglering bygger dock inte på bristande samtycke, utan på tvång. Det finns i denna uppsats inte utrymme för att ingående studera de skäl som talar för och emot en sexualbrottsreglering med utgångspunkt i att samtycke skall föreligga, trots att frågan är nära besläktad med frågan om kriminalisering av oaktsam våldtäkt. I samband med genomgången av den nya våldtäktsbestämmelsen är det trots detta värt att uppmärksamma frågan om bristande samtycke något.

6.4.2 SOU 2001:14

Diskussionen angående frågan om sexualbrottslagstiftningen borde basera sig på bristande samtycke fördes i sexualbrottskommitténs utredning, men det konkluderades med att det även fortsättningsvis borde krävas tvång för att aktualisera våldtäktsbestämmelsen.⁷¹ Skälen till detta var bland annat att man ansåg det föreligga stor risk för större fokusering på offrets beteende, att våldtäktsbestämmelsen skulle uttunnas, att det var svårt att definiera samtycke i detta sammanhang och att det

⁷⁰Jfr s 6 i domen

⁷¹ SOU 2001:14 kap 5.1

skulle leda till brister i brottsbalkens systematik och våldtäktsbestämmelsens logik.⁷²

6.4.3 Lagrådets yttrande

I Lagrådets yttrande av 2004-09-21 fästes vikt vid den internationella praxis som har kommit till uttryck genom Europadomstolens dom den 4 december 2004 (M.C. mot Bulgarien). Bulgariendomen rörde en flicka som var strax under 15 år och som hade blivit våldtagen av två män. Domstolen ansåg sig, med hänvisning till artiklarna 3 och 8 i Europakonventionen, kunna konstatera en positiv skyldighet för medlemsstaterna att kriminalisera och effektivt lagföra sexuella handlingar som utförts utan samtycke. Enligt Lagrådets yttrande borde förslaget till den nya sexualbrottslagstiftningen övervägas ytterligare efter en närmare analys av Bulgariendomens tolkning av Europakonventionen. Det anfördes att en sexuell handling med bristande samtycke inte nödvändigtvis skulle behöva rubriceras som ett våldtäktsbrott för att uppfylla de krav som följer av Bulgariendomen, utan att det skulle vara tillräckligt att göra det straffbart, förslagsvis som ”sexuellt missbruk”.⁷³ Vidare anfördes att det enligt Lagrådets mening fanns anledning att mjuka upp kraven på att en person skall ha befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd, och låta våldtäktsbestämmelsen bli tillämplig också på fall där offret har befunnit sig ”i en särskilt utsatt situation”. På så sätt skulle man i större utsträckning kunna uppfylla de krav som ställdes enligt Bulgariendomen.⁷⁴

6.4.4 Prop 2004/05:45

I propositionen till sexualbrottslagstiftningen gjordes en grundlig genomgång av Bulgariendomens betydelse för svensk rätt.⁷⁵ Det konstaterades som en utgångspunkt att det är påkallat att visa viss försiktighet när det gäller att dra generella slutsatser från domen då denne var avsedd att pröva om just det bulgariska rättssystemet levde upp till konventionen i ett specifikt fall. Vidare framhölls att det enligt domen inte är avgörande hur lagstiftningen är utformad utan hur den tillämpas. Det avgörande

⁷² SOU 2001:14 kap 5.1.2

⁷³ Lagrådets yttrande 2004-09-21 s 5

⁷⁴ Lagrådets yttrande 2004-09-21 s 4

⁷⁵ Prop 2004/05:45 s 39 ff

skulle således vara vilken innebörd som ges begreppen hot eller våld i våldtäktsbestämmelsen. Med tanke på det låga krav som ställs på tvånget enligt den

svenska bestämmelsen menade regeringen att det ej skulle strida mot den tolkning som Europadomstolen gjorde av konventionen, att bibehålla kravet på tvång i våldtäktsbestämmelsen.⁷⁶

6.4.5 Kommentar

Som tidigare nämnt finns det inte utrymme för att vidare analysera frågan om bristande samtycke i denna uppsats. Mitt syfte med att något beröra denne är att visa att detta är en viktig och aktuell fråga när man talar om att förbättra lagstiftningen. Att införa bristande samtycke är dessutom en fråga som många förespråkar, och därmed inte en diskussion som är slutligen avgjord. Professor emeritus Hans Klette menar att Sverige för att inte riskera att göra sig skyldig till en konventionskränkning borde införa en lagstiftning som bygger på att samtycke skall föreligga.⁷⁷ Som det framgår av Bulgariendomen anser sig domstolen kunna konstatera att den generella trenden bland medlemsstaterna går mot att basera sig på att samtycke till sexuella handlingar skall finnas.⁷⁸ Det är troligt att frågan om bristande samtycke kommer att debatteras även fortsättningsvis och bli föremål för mandat också i framtida utredningsarbeten gällande sexualbrottslagstiftningen.

⁷⁶ Prop 2004/05:45 s 41

⁷⁷ Hans Klette, Tidningen Brottsoffer 2005.4 s 18

⁷⁸ Europadomstolens dom den 4 december 2003 i målet M.C. mot Bulgarien (mål nr 39272/98).

7 Oaktsamhetsbegreppet kontra våldtäktsbestämmelsen

7.1 Inledning

Kriminalisering av oaktsam våldtäkt innebär, att en gärningsman kan fällas till ansvar för våldtäkt, om han förstår att det finns en risk för att offret inte samtycker, och han ändå genomför handlingen, men också i de fall, där frågan om offrets frivillighet inte var i hans tankar, och det finns skäl att klandra honom för att han inte förstod att offret inte samtyckte. Det är det hänsynslösa eller tanklösa beteendet som straffas genom kriminalisering av det (grovt) oaktsamma beteendet. Det måste således föreligga en situation, där andra människor uppenbarligen hade förstått, att offret inte frivilligt var med på det sexuella umgänget.⁷⁹

Oaktsamhet som skuldkrav är kodifierat i flera bestämmelser i straffeloven, exempelvis är vållande till annans död och bedrägeri kriminaliserade i sin oaktsamma form. Jag skall här försöka redogöra för på vilka grunder även våldtäkt kan ha oaktsamhet som skuldkrav. Härvid tar jag utgångspunkt i den norska våldtäktsbestämmelsen.

7.2 Våld

Att visa oaktsamhet i förhållande till egen våldsanvändning är praktiskt en mindre tänkbar situation, dock inte omöjlig. Situationen där en fysiskt överlägsen man använder sin kroppsvikt mot en späd kvinna för att genomföra ett sexuellt umgänge kan antas utgöra en situation där det rent objektivt – i juridisk mening - föreligger våld, men där han inte förstod att det faktiskt var våld. Som nämnt är det en mindre praktiskt situation och jag kommer inte att diskutera oaktsamhet i förhållande till våldet vidare.

⁷⁹ NOU 1997:23 s. 68

7.3 Hotfullt beteende

Ett hotfullt beteende föreligger i sin uppsåtliga form, när gärningsmannen vet att han hotar, och är medveten om att hotet är ägnat att framkalla allvarlig fruktan hos offret. Vid grovt oaktsamma handlingar förstår inte gärningsmannen att offret känner sig hotad, men det är uppenbart att han borde ha förstått det, om han visat mer omtanke och uppmärksamhet. För att avgöra om brist på aktsamhet förekommit, är det således en helhetsbedömning av situationen som krävs; vilka signaler gav offret, hur väl kände de varandra, vilka förutsättningar hade förövaren att förstå (social intelligens, psykiska problem mm)⁸⁰. Oaktsamhet i förhållande till eget hotfullt beteende framstår som en mycket mer tänkbar situation, än vad oaktsamhet i förhållande till våld gör.

7.4 Hjäplöst tillstånd

En förvånande brist i förarbetena till lagstiftningen är att det inte förts någon diskussion om oaktsamhet i förhållande till det hjälplösa tillståndet. Oaktsamhet i förhållande till medvetlöshet är svårt att föreställa sig, men däremot är oaktsamhet i förhållande till berusning, psykisk störning och liknande, som enligt lagen konstituerar hjälplöst tillstånd, tänkbart. Som ett exempel i svensk praxis kom både tingsrätten och hovrätten i NJA 2002 s 449 (Tumbafallet) fram till att målsäganden hade befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd, men att de tilltalade inte hade förstått detta (och därmed inte hade haft uppsåt till detta gärningsmoment).⁸¹ Med en lagbestämmelse om grov oaktsam våldtäkt hade männen kunnat ställas till ansvar för att de borde ha upptäckt att kvinnan befann sig i ett hjälplöst tillstånd.

Det är inte sällan situationer uppstår, där män har möjlighet att medvetet blunda för, att kvinnor befinner sig i situationer där de inte kan värja sig eller sägas vara ansvariga för sina handlingar.⁸² Det finns således utrymme för att grov oaktsamhet i förhållande till ett hjälplöst tillstånd kan visas. Lagbestämmelsen om grov

⁸⁰ Andenæs, J, (1999) s. 224 ff

⁸¹ HD kom dock fram till att kvinnan inte befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd

⁸² Jfr avsnitt 6.1.3 samt NJA 2002 s 449

oaktsamhet hänvisar också tydligt till bestämmelsen om hjälplöst tillstånd i våldtäktsparagrafen, vilket innebär att denne omfattas av det reducerade skuldkravet. Lagstiftningen är således heltäckande, men förarbetena har brister i denna del. Under diskussionen om vad det är gärningsmannen är oaktsam till⁸³ borde denna aspekt ha medtagits.

7.5 Det sexuella umgänget

Som det uttrycktes i NOU 1997:23;

”Uaktsomhet i forhold til den seksuelle omgangen fremstår som nærmest utenkelig”⁸⁴

Det är oerhört svårt att tänka sig situationer där någon är oaktsam till det sexuella umgänget i sig.

7.6 Orsakssambandet

Som det framgår av avsnitten 4.1 och 4.3 är oaktsamhet i förhållande till våldet och det sexuella umgänget inte särskilt övertygande eller praktiskt tänkbara. Det som är praktiskt tänkbart, är oaktsamhet i förhållande till hotfullt beteende och i förhållande till hjälplöst tillstånd, men även ett annat rekvisit som krävs enligt våldtäktsbestämmelsen – orsakssambandet. När oaktsamhet är skuldkrav, krävs det *åtminstone* oaktsamhet till alla rekvisit, men oftast är situationen sådan, att uppsåt finns i förhållande till i allt fall något gärningsmoment. Vid vårdslöshet i trafik är situationen knappast den, att bilföraren är oaktsam till att han kör bil. Däremot är han oaktsam till att han kör bilen på ett vårdslöst sätt. Som ett exempel kan en förövare ha uppsåt till våld och till sexuellt umgänge, men om det saknas uppsåt till orsakssambandet mellan dessa kan han inte dömas för uppsåtlig våldtäkt. Förövaren måste således ha förstått att det våld han använt är skälet till att det sexuella umgänget kommit till stånd. Det är således främst i situationer där uppsåt saknas till orsakssambandet mellan gärningsmomenten som en bestämmelse om oaktsam våldtäkt kan få sin tillämpning. Ett exempel: En man och en kvinna lever i ett

⁸³ NOU 1997:23 kap 4.4.4.1

⁸⁴ NOU 1997:23 kap 4.4.4.1

förhållande, som präglas av att mannen använder mycket våld när han har druckit alkohol. En kväll kommer han hem och är full, och misshandlar henne. Efteråt lägger hon sig för att sova, och efter ett tag kommer han in och vill ligga med henne. Av ren fruktan för att han igen skall ge henne stryk, gör hon inget motstånd till detta, och isolerat sett framstår händelsen som frivillig från hennes sida. Beroende på hur lång tid det går mellan våldet och det sexuella umgänget kan detta definieras som våldtäkt, men också inte. Någonstans måste det gå en gräns för när det sexuella umgänget inte längre är kausalt i förhållande till våldet.

Det framstår dock som uppenbart att den här typen av beteenden inte är acceptabla eller önskvärda i vårt samhälle. Det är känt att många kvinnor lever i förhållanden där de utsätts för våld med jämna mellanrum. Det kan uppfattas som att de av fri vilja väljer att leva kvar och därför har sig själva att skylla. Jag anser dock att rättssamhället har lika stor skyldighet att skydda dessa ”osynliga” offer som andra brottsoffer, och att sexualbrottslagstiftningen skall skydda dem till den del de utsätts för sexualiserat våld. Att någon väljer att leva kvar i ett förhållande där de utsätts för våld, kan inte ses som ett samtycke till våldet, och ej heller som ett samtycke till våldtäkt. Bara för att den befogade rädslan hindrar en kvinna från att värja sig, borde inte en övergripare kunna ursäktas sig med att han inte förstod att hon inte ville ha samlag. Med ett tyst överhängande hot om våld som alternativ är den mest logiska reaktionen från en kvinna att inte göra motstånd till sexuellt umgänge.⁸⁵

Ett annat exempel där oaktsamhet till orsakssambandet kan komma att tillämpas, är i de fall ett offer tidigare, av en annan förövare, har utsatts för sexualiserat våld. Hon blir således ett tacksamt offer eftersom hon av erfarenhet vet att motstånd bara gör allting värre. Från förövarens sida kan det dock verka som att hon bara försökte vara ”svårfixad” till en början, och efter lite press ger med sig. Frivillighetsaspekten är central i dessa fall – även om den reglering vi har inte baserar sig på samtycke är det ändå viktigt att förstå att det som huvudregel skall finnas samtycke till sexuellt umgänge. Att det inte finns samtycke gör emellertid inte handlingen automatiskt till en våldtäkt, och det är denna gråzon som regleringen har så svårt att skydda – när våldtäktsrekvisiten inte är uppfyllda, men samlaget ändå inte var frivilligt.

⁸⁵ Forskning visar att kvinnor underkastar sig övergreppet för att överleva eller undvika våld, jfr bl a prop 2004/05:45 s 43

Kravet på orsakssamband mellan våldet/det hotfulla beteendet (eller det hjälplösa tillståndet) och det sexuella umgänget är avgörande för våldtäktsparagrafen. Orsakssambandet gällande den oaktsamma våldtäkten relaterar sig till bristande frivillighet från offrets sida och bristande förståelse från gärningsmannens sida. Utifrån de faktiska omständigheter som föreligger skall det visas att beteendet avviker från den aktsamhetsstandard som skäligen kan förväntas, alltså att gärningsmannen *borde* ha förstått sambandet. Vid ett uppsåtligt våldtäktsbrott skulle här behöva visas våldtäktsmannens vilja – att han var fullt medveten om att hans beteende var våldsamt eller hotfullt, och att han var medveten om att detta ledde till att det sexuella umgänget kom till stånd. Som det framgår blir det en stor skillnad på hur svårt det blir att bevisa de olika brotten, eftersom det är mycket svårare att visa att han faktiskt förstod det, än att han *borde* ha förstått det.

8 Bakgrund för kriminaliseringen i Norge

8.1 Inledning

I 1980 tillsattes Straffelovkommisjonen för att göra en grundlig genomsyn av straffeloven. År 1995 tillsatte kommisjonen ett utskott, Seksuallovbruddsutvalget (härefter kallad sexualbrottskommittén) för att göra en särskild utredning om sexualbrottslagstiftningen. Det var efter längre tids diskussioner om den otillfredsställande sexualbrottslagstiftningen som ordföranden för justitiekommittén, Lisbeth Holand, 1994 lade fram ett privat förslag om att kriminalisera grov oaktsam våldtäkt. Efter debatt i Stortinget⁸⁶ blev denna fråga en del av sexualbrottskommitténs mandat. Sexualbrottskommittén lade fram sitt förslag till justitiedepartementet den 11 juli 1997, som NOU 1997:23 "Seksuallovbrudd". Kommitténs mandat gällande oaktsam våldtäkt var att utreda möjligheten för att kriminalisera en situation, där gärningsmannen handlat starkt klandervärt i förhållande till frivillighetsaspekten, och där det borde ha framstått som uppenbart, att offret inte samtyckte till den sexuella handlingen.

8.2 NOU 1997:23

8.2.1 Utskottets majoritet

Sexualbrottskommittén baserade sig på, att det skall finnas starka skäl för att skapa ett nytt brott. Den tog utgångspunkt i, att det främst skulle bli aktuellt att kriminalisera den *grova* oaktsamheten, samt att denne givetvis skulle ha ett lägre straffvärde och således en lägre straffskala, än vad det uppsåtliga våldtäktsbrottet hade.

För att kriminalisera en handling måste handlingen först och främst ha ett självständigt straffvärde. Ett mycket använt argument i den mediala diskussionen hade varit, att huvudsyftet med att lagstifta om oaktsam våldtäkt skulle vara att fånga

⁸⁶ Motsvarighet till svenska riksdagen

upp de fall, där det ej kunde dömas för uppsåtligt brott (s k dolt uppsåt). Kommittén avvisade, att detta var ett självständigt argument för att kriminalisera gärningen. Det ansågs dock, att brottet har ett självklart straffvärde, om man kunde tänka sig praktiska fall av grovt oaktsamma våldtäkter.⁸⁷ Kommittén lade vikt vid, att en bestämmelse utan praktisk funktion var meningslös. Frågan om grov oaktsam våldtäkt är en praktisk handling måste sättas i sammanhang med tvångsaspekten i bestämmelsen. Tvångsaspekten är nära anknuten till frågan om bristande frivillighet, men kommittén hade redan avvisat frågan om regleringen skulle basera sig på bristande samtycke. Kommittén menade, att även om tvånget kunde variera från grovt tvång till mer subtilt maktbruk, var det klart att den gärningsman som tilltvingar sig sexuellt umgänge på ett sådant sätt att våldtäktsbestämmelsen kommer till användning, också har visat uppsåt i förhållande till den bristande frivilligheten och sitt eget tvång. Kommittén hade således svårt att tänka sig praktiska situationer där bestämmelsen skulle kunna tillämpas.⁸⁸

En viktig aspekt vid våldtäktsbrottet är bevisning, eller snarare bristande bevisning, då det är det största skälet till att så få våldtäktsfall kommer till rättegång. Enligt då gällande rätt måste det ha bevisats utom rimlig tvivel, att förövaren förstod att han tvingade offret till den sexuella handlingen. Med ett lägre skuldkrav skulle det räcka att bevisa att han kunde klandras för att han inte förstod att det sexuella umgänget ej var frivilligt, och baserat på våld eller hot från hans sida. Eftersom den faktiska bevisningen måste vara lika stark – utom rimligt tvivel – menade kommittén, att denna skillnad troligen inte skulle leda till flera fällande domar. Bevisproblemet handlar oftast om motstridande förklaringar, och ett lindrigare skuldkrav skulle således inte avhjälpa detta problem.⁸⁹

I detta sammanhang togs också diskussionen upp, om avvägningen mellan hänsynen till rättsskydd för offret och hänsynen till rättssäkerhet för gärningsmannen. Det sades, att om det fanns skäl att tro, att ett införande av brottet skulle förbättra offrens rättsskydd, var detta ett tungt vägande argument för kriminalisering. Det gjordes den bedömningen, att gärningsmannens rättssäkerhet inte skulle komma att försämrans

⁸⁷ NOU 1997:23 s 68

⁸⁸ NOU 1997:23 s 71

⁸⁹ NOU 1997:23 s 69

genom ett reducerat skuldkrav, eftersom kravet på bevisningen inte skulle påverkas. Ett argument för detta var, att det oaktsamma skuldkravet redan fanns i straffeloven.⁹⁰

Kommittén drog efter detta slutsatsen att det inte fanns skäl att tro att offrens rättsskydd skulle stärkas genom en kriminalisering. Tvärtom tyckte den, att ett oaktsamhetsansvar skulle kunna leda till en ”nedsubsumsjon”, och att detta i så fall skulle försämra offrens rättsställning. Med detta menades, att åklagare skulle ”nöja” sig med att åtala för den oaktsamma våldtäkten, eftersom det skulle bli mer sannolikt att få till en fällande dom då det är lättare att bevisa oaktsamhet än uppsåt, eller att domare snarare skulle döma för det oaktsamma brottet, då det har mildare straffskala. Genom en kriminalisering av oaktsam våldtäkt skulle således våldtäktsbestämmelsen komma att uttunnas. Kommittén menade också, att offret i våldtäktsituationen skulle få ett förstärkt ansvar för att ge uttryck för sitt bristande samtycke, för att tydliggöra gärningsmannens oaktsamhet. Detta skulle enligt kommittén kunna leda till ett ansvarsförskjutande från gärningsmannen till offret, något man i längre tid hade försökt komma bort ifrån.⁹¹

Vidare redogjordes för att en bestämmelse om oaktsam våldtäkt främst skulle kunna få sin tillämpning vid våldtäkter där parterna känner varandra sedan tidigare. Kommittén ansåg dock att en kriminalisering inte ens i sådana situationer skulle fylla någon funktion, eftersom det fortfarande skulle krävas ett kvalificerat tvingande beteendet. Om uppsåt till detta saknas, ansåg kommittén att handlingen ändå skulle falla in under bestämmelsen om sexuellt tvång.⁹² Vidare uttrycktes, att i situationer där parterna känner varandra sedan tidigare, skulle övergriparen ha desto större förutsättningar för att observera och förstå offrets reaktioner.⁹³

Den slutliga konklusionen blev att det inte förelåg tungt vägande skäl för att införa grov oaktsamhet som skuldkrav för våldtäkt. Det preciserades igen, att straffsanktioner endast bör användas där det föreligger ett praktiskt behov och starka skäl för kriminalisering. Ett reducerat skuldkrav skulle enligt kommittén visserligen

⁹⁰ NOU 1997:23 s 69

⁹¹ NOU 1997:23 s 71

⁹² NOU 1997:23 s 70

⁹³ NOU 1997:23 s 71

vara ägnat att beivras k dolt uppsåt, men att tungt vägande rättssäkerhetshänsyn talade emot en utvidgning av straffansvaret på denna grund.⁹⁴

8.2.2 Skiljaktig mening

Av sexualbrottskommitténs fem ledamöter var det två som hade skiljaktig mening, bland annat i frågan om ett införande av oaktsam våldtäkt i straffeloven. Eftersom regeringen senare skulle gå på deras linje är det viktigt att här redogöra för deras argumentation.

Ledamöterna Grete Kvalheim och Lisbeth Bang menade båda två att kriminalisering av grov oaktsam våldtäkt var ett steg på rätt väg för sexualbrottslagstiftningen. Lisbeth Bang tyckte att även (enkel) oaktsam våldtäkt borde kriminaliseras. På samma sätt som övriga ledamöter underströk de att den dåvarande lagstiftningen gav ett otillräckligt skydd. Till grund för sina ståndpunkter lade de båda två hänsynen till gärningens straffvärde och till offrets rättsskydd. Båda två menade, att en kriminalisering skulle leda till att flera kvinnor skulle våga anmäla brottet, och även fullfölja en rättsprocess.⁹⁵ Som exempel på situationer där brottsrubriceringen skulle kunna tillämpas nämndes tillfällen där offret känner gärningsmannen sedan tidigare, och vet att han kan reagera på ett aggressivt sätt om han avvisas. Detta kan leda till att offret blir handlingsförlamad och inte gör aktivt motstånd. Ledamöterna ansåg att det i ett sådant fall föreligger ett klart straffvärt övergrepp, samt att det i praktiken även förekommer andra övergrepp, där gärningsmannen kan klandras för att han inte förstod att offret inte samtyckte till den sexuella handlingen.⁹⁶

”Den kroppsliga integriteten är ett rättsobjekt – den personliga friheten och friden inkluderar handlingsfrihet och könsfrihet som rättsobjekt. För många våldtäktsoffer (...) har fokusering om våld skapat stora problem vad gäller adekvat processuellt och straffrättsligt skydd. Offer som inte har kunnat visa klara tecken på utvärtes våld, helst betydliga skador, men i alla fall märken efter stryptag, blåmärken, sönderrivna kläder och/eller fysiska spår efter

⁹⁴ NOU 1997:23 s 72

⁹⁵ NOU 1997:23 s 122 och 124

⁹⁶ NOU 1997:23 s 124

motstånd på gärningspersonen, har lätt kommit i situationer där deras trovärdighet angående bristande samtycke har ifrågasatts.

(...)

Könsfrihet är en persons rätt att fritt förfoga över sina könsegenskaper, och innehåller både rätten till självbestämd sexualitet och rätten att avvisa sexuella närmanden. Det är viljehandlingar som frivillighet och samtycke som står i centrum för könsfrihetens gränser. Vid sidan om de fysiska betvinganden, innebär angrepp på könsfriheten även angrepp mot viljefriheten, i en ganska personlig och intim frihets mening: Rätten att avvisa sexuella närmanden, till att inte delta i sexuella förbindelser – oavsett vad den andra tycker om det.”⁹⁷

De skiljaktiga ledamöterna lade vikt vid, att det är den integritetskränkning som ett sexuellt övergrepp innebär för offret, som skall straffas, och denna kränkning existerar och kan till och med vara lika stark vid ett oaktsamt som vid ett uppsåtligt övergrepp. De menade, att en kriminalisering av oaktsam våldtäkt skulle komma att få betydelse i praxis, genom att det skulle bli lättare att bevisa att ett övergrepp har skett. Detta skulle självklart ske utan att det rubbar rättssäkerheten, eftersom det fortfarande måste bevisas utom all rimlig tvivel, att den åtalade är skyldig.⁹⁸

8.3 Remissinstansernas syn

Sexualbrottskommitténs utredning fick blandat mottagande bland de remissinstanser som uttalade sig i frågan. Tydligt var att alla organisationer och föreningar som typiskt sätt stödjer *offer*, såsom kriscenter, kvinnojourer, Barnombudsmannen, Jämställdhetsombudsmannen m fl, stödde den skiljaktiga meningen för en kriminalisering. Riksadvokaten, en polismyndighet, Domstolsverket m fl uttalade att bevisproblemen ändå skulle bli desamma samt att en kriminalisering skulle leda till ett uttunnande av våldtäktsbestämmelsen, och stödde således kommitténs majoritet om att inte kriminalisera.⁹⁹ Juridisk rådgivning för kvinnor (JURK), skrev ett längre remissvar. Här redogjordes lite grundligare för den argumentation som stödde en

⁹⁷ NOU 1997:23 s 122 (min översättning)

⁹⁸ NOU 1997:23 s 125

⁹⁹ Ot.prp.nr.28 kap 4.2.3

kriminalisering. Det påpekades, att man i straffrätten redan kriminaliserat många oaktsamma handlingar. JURK såg det också som ett viktigt argument, och även juridisk försvarbart, att domstolarna skulle få möjlighet att döma för det oaktsamma brottet, i de fall där uppsåtlig våldtäkt ej kunde bevisas.

”Det följer av strl § 238 att vållande till grov kroppsskada är straffbar i sin oaktsamma form. Ett exempel på grov kroppsskada kan vara fall där offret har tillfogats allvarlig psykisk skada. Psykisk skada är en vanlig skada också vid våldtäkt. Mot denna bakgrund är det ofattbart att våldtäkt, som är en särskilt allvarlig kränkning av den enskilda individens integritet, inte föreslås straffsanktionerad i sin oaktsamma form”¹⁰⁰

JURK menade att offrens rättsskydd skulle komma att stärkas vid kriminalisering, och att detta skulle leda till att flera kvinnor skulle komma att anmäla våldtäkt och att flera förövare skulle dömas. Kriminaliseringen skulle också få en preventiv effekt. JURK kritiserade starkt kommitténs utlåtande om att det ”inte finns skäl att tro att kriminaliseringen skulle leda till någon ändring av betydelse i antal domfällda gärningsmän”, en konklusion som enligt JURK baserades enbart på teoretiska bedömningar om vilken praktisk betydelse en kriminalisering skulle få för domstolarnas möjlighet att döma flera gärningsmän. JURK pekade här på, att om en sådan bestämmelse skulle medföra, att *en* skyldig gärningsman skulle bli dömd istället för att gå fri, var det efter deras uppfattning självklart att grov oaktsam våldtäkt borde kriminaliseras.

Gällande rättssäkerheten kommenterades, att den ej kom att rubbas, eftersom kravet på bevisning fortfarande skulle vara ”ställt utom all rimlig tvivel”, och det påmindes om, att en rad olika bestämmelser i straffrätten och specialrätten redan hade oaktsamhet som skuldkrav, utan att det hade ansetts vara en fara för den åtalades rättssäkerhet.

Det pekades också på, att man ej skulle fastna i att försöka hitta praktiska exempel på hur en oaktsam våldtäkt skulle ”se ut”.

¹⁰⁰ JURK, høringsuttalelse til NOU 1997:23 (min översättning)

”Alla våldtäkter sker på olika sätt, och i vårt arbete med den här typen av övergrepp slutar vi aldrig att överraskas av den »kreativitet» gärningsmän kan uppvisa”¹⁰¹

8.4 Departementets syn

Departementet gick i sin proposition in för att föreslå kriminalisering av grov oaktsam våldtäkt, dock uttalades att det var ”med en viss tvekan”. Det lades vid bedömningen avgörande vikt vid att en kriminalisering skulle komma att stärka rättsskyddet för våldtäktsoffer utan att det skulle medföra någon motsvarande rättssäkerhetsrisk för gärningsmannen. Det anfördes att sådana övergrepp var klart straffvärda, och att kvinnor som utsätts för sådant hänsynslöst beteende har krav på stöd och skydd från lagstiftningen.¹⁰² Vidare ansågs att kriminaliseringen skulle innebära en viktig signal om att samhället inte accepterar sådana handlingar.

Mot argumentet om att oaktsam våldtäkt inte skulle fylla någon praktisk funktion uttalades vidare, att ”en grov oaktsam våldtäkt är en våldtäkt för mycket”, och att bestämmelsen skulle fylla sitt syfte även om antalet fällande domar skulle bli litet. Vidare avvisades, att det fanns en risk för ”nedsubsumsjon”, och departementet ansåg inte heller att bestämmelsen skulle medföra en starkare fokusering på offrets beteende än vad som redan fanns.

Slutligen anfördes, att det lagts vikt vid att en rad representanter för offer, vilka man antog hade en särskilt insikt i offrens situation, önskade en kriminalisering. Departementets inställning var att endast den grova oaktsamheten var så klandervärd att den borde straffsanktioneras, samt att den oaktsamma handlingen var mindre straffvärdig än den uppsåtliga och följaktligen skulle ha en lägre straffskala.¹⁰³

¹⁰¹ JURK, høringsuttalelse til NOU 1997:23 (min översättning)

¹⁰² Ot.prp.nr.28 (1999-2000) kap 4.2.4

¹⁰³ Ot.prp.nr.28 (1999-2000) kap 4.2.4

8.5 Justiskomiteens inställning

Justiskomiteens uppgift är att bereda ett ärende innan det tas upp i Stortinget. Kommittén sammanställer utskottets, remissinstansernas och departementets åsikter och gör sedan ett slutligt förslag till Stortinget.

Kommittén anmärkte att få våldtäktsfall hamnar i domstol, och ännu färre fall slutar i fällande dom. Detta ansåg kommittén vara ett stort samhälleligt problem, och ett tecken på att offren för sexuella övergrepp hade ett för dåligt rättsskydd. Kommittén anmärkte särskilt på att många av de instanser och organisationer som representerade offer för sexuella övergrepp önskade en kriminalisering av oaktsam våldtäkt. Vidare pekades på departementets åsikt om att oaktsam våldtäkt är ett klart straffvärdigt övergrepp, samt att ett reducerat skuldkrav skulle få en viktig signaleffekt. Det anfördes att det endast skulle bli aktuellt att kriminalisera den grovt oaktsamma våldtäkten. Majoriteten av kommittén röstade för att föreslå för Stortinget att införa ett sänkt skuldkrav i våldtäktsbestämmelsen.¹⁰⁴

8.6 Debatten i Norge

Icke oväntat blev förslaget om att kriminalisera oaktsam våldtäkt ett kontroversiellt ämne. Många engagerade sig i debatten. Den allmänna opinionen var att den gällande sexualbrottslagstiftningen var otillräcklig och det pekades i detta sammanhang på att våldtäktsbestämmelsen var ungefär 100 år gammal och utformad särskilt med tanke på överfallsvåldtäkter. På den tiden var sexualmoralen och kvinnosynen helt annorlunda från dagens samhälle. Våldtäkt inom äktenskapet var då otänkbart, till skillnad från att man nu vet att de flesta våldtäkter sker inom just parförhållanden.¹⁰⁵

Den största feministiska organisationen, Kvinnegruppen Ottar, engagerade sig i debatten med önskan om att en kriminalisering skulle genomföras:

¹⁰⁴ Innst.O.nr.92 (1999-2000) kap 4.2.2

¹⁰⁵ Se bl a Novsjö, S m fl (JURK) Kritisk Juss nr 4 1997 s 279

”Våldsmän kan fortfarande komma undan genom att påstå att de trodde hon var med på det. (...) De kan dölja sig bakom påståendet om frivillighet och slippa straff för övergrepp. (...) Under senare år har samhället infört oaktsamhetsregler både vad gäller ekonomisk kriminalitet och narkotikasaker. Samhället har satt en gräns för hur naiv den enskilde får vara. Det borde också sättas en gräns för hur naiva män kan påstå att de är gentemot kvinnors liv och hälsa”¹⁰⁶

Det fanns dock ingen enhetlig ståndpunkt, och särskilt bland jurister var det stor skepsis till ett reducerat skuldkrav i våldtäktsbestämmelsen. I en artikel publicerat efter lagändringen kritiserades förarbetena starkt för att ha förbisett en aspekt vid lagförslaget som enligt författaren utgjorde bristande logik i bestämmelsen. Han ansåg att eftersom våldtäktsbestämmelsen bygger på ett tvångsbegrepp, innebär detta att en vilja står mot en annan vilja, varav den ena viljan är rättsstridig. Enligt hans mening var viljesbegreppet vad man kan kalla en subjektiv kvalifikation och han kunde svårigen se hur man kunde ha en särskild form för oaktsamhet som är viljesbestämd. Han ansåg att detta skulle innebära en helt egen skuldform mellan *dolus eventualis* och medveten oaktsamhet som inte existerade i norsk rätt.¹⁰⁷ Slutligen ansåg författaren att det bör krävas övertygande kriminalpolitiska skäl för att göra undantag från principen om uppsåtlig skuldtäckning, och att det enligt hans uppfattning inte förelåg sådana tungt vägande skäl.¹⁰⁸

8.7 NOU 2002:4

Den fjärde mars 2002 överlämnades en ny delutredning från Straffelovkommisjonen till justitiedepartementet. Här föreslogs att lagstiftningen om grov oaktsam våldtäkt skulle tas bort från straffeloven. Skälet till att man ville ta bort bestämmelsen var främst att det inte ansågs ha eller få någon praktisk betydelse. Vidare ansågs att bevisproblemen inte är relaterade till den subjektiva skulden, utan till de faktiska omständigheterna i varje situation. Därmed skulle inte ett sänkt skuldkrav avhjälpa några av de reella problemen i våldtäktsmål. Åsikten att lagstiftningen borde tas bort

¹⁰⁶ Randi Mobæk, (Ottar) 19.3.97

¹⁰⁷ Andorsen, K, Kritisk Juss nr 1 1998 s 76

¹⁰⁸ Andorsen, K, Kritisk Juss nr 1 1998 s 77

var i överensstämmelse med inställningen i NOU 1997:23, där det föreslogs att inte införa lagstiftningen från första början. De instanser som har lämnat remissvar har dock gett tydligt uttryck för, att en sådan lagändring skulle vara ett stort bakslag för arbetet med att bekämpa våld mot kvinnor. Främst skulle det frånta kvinnor ett rättsligt skydd som de har rätt till. Vidare skulle det medföra en negativ signaleffekt att avkriminalisera handlingen genom att det skulle framstå som att den grovt oaktsamma våldtäkten inte är straffvärdig och således inte heller ses som ett övergrepp.¹⁰⁹ Frågan har inte behandlats ytterligare men det är inget i debatter eller media som tyder på att det finns stöd för förslaget om att avkriminalisera grov oaktsam våldtäkt.

¹⁰⁹ Jfr bl a remissvar från Likestillingsombudet ”Höring NOU 2002:4 Ny straffelov” och JURKs remissvar ”Vedrørende forslaget om å fjerne straffeloven § 192 fjerde ledd om grov uaktsom voldtekt”

9 Föreliggande statistik

9.1 Statistik

Den statistiska utvecklingen är viktig för att belysa om någon skillnad skett sedan Norge införde den nya lagstiftningen. Utöver att grov oaktsam våldtäkt infördes år 2000 utvidgades också våldtäktsbegreppet att även innefatta situationer där offret varit medvetslös eller av andra skäl utom stånd att motsätta sig handlingen (motsvarande hjälplöst tillstånd). Vidare ändrades tvångs- och hotbegreppet.¹¹⁰ Att flera fall nu rubriceras som våldtäkt är enligt polisens utvärdering¹¹¹ skälet till att antal anmälningar ökat såpass mycket sen 1999. Det är däremot oklart hur mycket av ökningen som beror på lagstiftningen om grov oaktsam våldtäkt.

9.2 Statistik över anmälda våldtäktsbrott i Norge 1999 - 2004

	<u>1999</u>	<u>2000</u>	<u>2001</u>	<u>2002</u>	<u>2003</u>	<u>2004</u>
<u>Våldtäkt</u>	427	475	606	601	699	689
<u>Grov oaktsam våldtäkt</u>	-	0	12	11	11	10

Kommentar: Talen är hämtade från den norska polisens rapport rörande våldsbrottsutvecklingen.¹¹² Vad gäller år 2000 tillkom lagstiftningen i augusti och det är därför svårt att dra några slutsatser angående det året. Bedömningen av utvecklingen borde därför ske på grundval av 1999 i jämförelse med 2004. Här ser man en ökning med 61,4% i antal anmälda våldtäkter.

¹¹⁰ Jfr kap 6.1.2

¹¹¹ Halvårsrapport 2004, kommenterte strasak-tall, kap 1.2.4

¹¹² Det har inte publicerats officiell statistik från Statistisk sentralbyrå. Denna statistik är beräknat att läggas fram under juni-juli 2005. Polisens rapport: Halvårsrapport 2004, kommenterte strasak-tall, kap 1.6, www.politi.no/publikasjoner/strasak4_2004.pdf

9.3 Mörkertal

När det gäller våldtäkt är det ett erkänt faktum att det finns avsevärda mörkertal. Krisesekretariatet¹¹³ i Norge antar att närmare 8000-9000 våldtäkter begås varje år, vilket innebär att mindre än tio procent anmäls och endast en halv procent av alla våldtäkter som begås leder till en fällande dom¹¹⁴. Även svenska offerundersökningar visar att bara 5-10 % av de personer som utsätts för våldtäkt gör en polisanmälan.¹¹⁵

¹¹³ Sambandsenheten för alla kriscenter i Norge

¹¹⁴ Smaadahl, T (Krisesekretariatet)

¹¹⁵ SOU 2001:14 s 83

10 Föreliggande praxis

10.1 Inledning

För att få en förståelse för hur lagstiftningen har fungerat i praktiken skall jag redovisa de domar där brottsrubriceringen grov oaktasam våldtäkt blivit aktuell. Det är dock viktigt att komma ihåg att paragrafen fortfarande är ung, inte ens fem år gammal.

10.2 LA-2002-00108 (Agder lagmannsrett)

10.2.1 Bakgrund

De två åtalade (A och B) plockade upp två systrar i en bil, och alla fyra åkte hem till A. Inne i lägenheten drog A ner målsägandens (C:s) byxor för att han ville ha samlag. C försökte att dra upp sina byxor, men A sa nej och drog ner byxorna igen. C var vid tillfället väldigt berusad, och A höll fast hennes händer och genomförde samlag. C grät under hela förloppet och försökte ringa sin pojkvän från mobiltelefonen. Efter att A var färdig genomförde även B samlag med henne. C grät också under detta samlaget, men hade slutat att göra motstånd.

Byretten dömde A och B för grov oaktasam våldtäkt till 2 respektive 1 års fängelse. A dömdes även för andra brott, och byretten uttalade att även han skulle ha dömts till 1 års fängelse om frågan enbart gällde våldtäkten. Lagmannsretten fastställde byrettens dom.

10.2.2 Skuldfrågan

I byrettens dom¹¹⁶ drogs slutsatsen att det var bevisat utom rimlig tvivel, att båda A och B hade samlag med C den aktuella kvällen. Det var också visat, att C var väldigt berusad, och att A och B hade varit medvetna om detta. I domsskälens diskuterades

¹¹⁶ Skien og Porsgrunn byrett 01-02304 M/01 och 01-02306 M/01

vidare, vad C hade gjort för att visa att hon inte ville ha samlag med A och B. Gällande A hade hon gjort motstånd genom att försöka dra upp sina byxor, gråta och försöka ringa sin pojkvän. Vad gäller B hade hon varit närmast viljelös, men också under detta samlag hade hon gråtit oavbrutet. B hade dessutom varit medveten om vad som precis hade hänt mellan A och C. Byretten ansåg, att C inte hade haft möjlighet att motsätta sig samlagen i större utsträckning än hon gjort, och att de tilltalade borde ha förstått detta och läst de signaler som fanns att tillgå. Mot denna bakgrund fann byretten att A och B handlat grovt oaktsamt. Det ansågs inte vara ett uppsåtlig brott eftersom det då krävts att A och B med säkerhet visste att C var så berusad att hon ej hade något annat handlingsalternativ. Lagmannsrätten ändrade inte byrettens dom, och lade i sina domsskäl särskilt till grund att våldtäkterna gränsade upp mot uppsåtlig våldtäkt.

10.2.3 Straffrågan

De åtalade överklagade straffrågan på 2 respektive 1 år. Lagmannsretten fann inte att några nya relevanta omständigheter visats och heller ej att straffet stod i uppenbart missförhållande till den straffbara handlingen.¹¹⁷ I diskussionen kring straffet tog rätten utgångspunkt i lagstiftarens önskan att generellt höja straffnivån i våldtäktsmål.¹¹⁸ Rätten hänvisade till att lagstiftaren genom att införa handlingen under våldtäktsparagrafen anser att den grovt oaktsamma våldtäkten är ett allvarligt brott. Att det var två gärningsmän innebar också en extra kränkning av offret, och talade för ett relativt strängt straff.

10.2.4 Skadeståndsfrågan

Byretten dömde både tilltalade till att betala målsäganden skadestånd med 40 000 kr. Grunden för skadeståndskravet var att C efter övergreppet lidit av psykiska skador, sömnproblem, viktproblem och narkotikamissbruk. Det vara bara A som överklagade skadeståndsbeloppet, men lagmannsretten stod fast vid byrettens dom även i denna fråga.

¹¹⁷ Jfr straffeprocessloven § 344

¹¹⁸ Innst.O nr 92 (1999-2000) s 12

10.2.5 Kommentar

Lagstiftaren har uttalat, att offrets motstånd och aktivitet inte skall stå i fokus.¹¹⁹ För att klargöra skuldfrågan är det trots detta vanligt att det redogörs för offrets beteende, för att se vad gärningsmannen insåg eller borde ha insett. Både by- och lagmannsretten har i sina domsskäl lagt vikt vid offrets beteende. I detta fall har visst motstånd från A:s sida i kombination med stark berusning varit tillräckligt för att anse A och B ha förfarit grovt oaktsamt. Att berusning kan utgöra skäl för att vara ”ur stånd” till att göra motstånd, är i överensstämmelse med tidigare rättspraxis där Høyesterett förklarar begreppet ”ur stånd” till att kunna vara både ett fysiskt och ett psykiskt tillstånd - eller en kombination av dessa - som gör att man inte kan värja sig mot det sexuella umgänget.¹²⁰

Detta avgörande kan vara ett exempel på vad som i förarbetena kallades ”dolt uppsåt”, alltså när man använder den grovt oaktsamma straffbarhetsformen för att drabba en situation som egentligen är en uppsåtlig handling men där bevisläget gör att uppsåt ej kan visas. Detta har både fördelar och nackdelar. I detta fall hade det möjligtvis kunnat dömas för uppsåtlig våldtäkt, särskilt med tanke på att både byretten och lagmannsretten uttalar att situationen gränsar upp mot uppsåtlig våldtäkt. I så fall är det negativt att åklagaren ”gjort det lätt för sig” genom att åtala endast för den grovt oaktsamma formen. Mot bakgrund av att gärningsmännen kanske inte åtalats eller dömts överhuvudtaget – vilket är det normala i våldtäktsfall – anser jag dock att lagstiftningen fyllt ett bra syfte.

10.3 LB-2002-00771 (Borgarting lagmannsrett)

10.3.1 Bakgrund

Tilltalade och målsägande hade ett stadigvarande förhållande. De hade använt ecstasy och druckit alkohol kvällen innan den aktuella händelsen. På morgonen började den tilltalade att slå och sparka målsäganden, för att därefter pressa hennes

¹¹⁹ Ot.prp. nr 28 (1999-2000) s 32

¹²⁰ Rt-2000-40

huvud mot sitt underliv och tvinga henne att suga hans penis. Samtidigt hotade han henne att slå mer, om hon inte gjorde som han sa. Av fruktan för mer våld gjorde målsäganden som han begärde. Åtalet gällde uppsåtlig våldtäkt, och den tilltalade blev dömd för detta i tingretten. I lagmannsretten svarade juryn¹²¹ nej till frågan om det var en uppsåtlig våldtäkt, men ja till frågan om det var en grov oaktsam våldtäkt.

10.3.2 Skuldfrågan

Eftersom juryn endast besvarar skuldfrågan med ja eller nej, finns det ingen utförlig motivering till skuldbedömningen. I domen skriver lagmannsretten endast att *”den tilltalade har handlat grovt oaktsamt genom att inte förstå att flickvännen kände sig hotad, var rädd och motsatte sig det sexuella umgänget”*.

10.3.3 Strafffrågan

Gärningsmannen stod i målet även åtalad för försök till dråp och dömdes för detta. Lagmannsretten uttalade att det enligt praxis är tre års fängelse för dråpsförsök, och att detta brott ensamt skulle medfört detta straff. Vidare framhölls att grov oaktsam våldtäkt är ett allvarligt brott som tillsammans med dråpsförsöket måste medföra strängare straff än tre år. Lagmannsretten ansåg dock att det förelåg förmildrande omständigheter, som bestod i att den tilltalade hade slutat med narkotika och påbörjat en yrkesutbildning. Den tilltalade dömdes till fängelse i 3 år och 4 månader, varav 1 år blev villkorlig dom.

10.3.4 Skadeståndsfrågan

För våldtäkten dömdes den tilltalade att till målsäganden betala 5000 kr i skadestånd. Skälet till att beloppet sattes så lågt var enligt tingretten att målsäganden inte hade styrkt de skador som åberopats. Skadeståndsfrågan överklagades inte till nästa instans.

¹²¹ I Norge använder man sig av jury i brottmål där straffet kan medföra fängelse i mer än 6 år. Juryn används endast i andra instans, lagmannsretten, när skuldfrågan har överklagats. Jurydomstolen består utav tre lagfarna domare och tio jurymedlemmar. Juryn kallas för lagrett. Lagrettens medverkan består främst i att den svarar ja eller nej på spörsmålet om den tilltalade är skyldig. Om juryn svarar ja i skuldfrågan skall tre av dess medlemmar (som tas ut genom lottdragning) tillsammans med rättens ordförande fastställa straffet. Närmare om jurysystemet i Andenæs (2000) s 34-41.

10.3.5 **Kommentar**

Det är svårt att avgöra hur stor del av domen som avser våldtäkten eftersom detta inte anges uttryckligen. Det är dock rimligt att anta att lagmannsretten har tänkt sig ett straff på ungefär ett år, något som skulle vara i enlighet med domen från Agder Lagmannsrett som avgjordes ungefär två veckor tidigare. Det framhölls i domen att grov oaktsam våldtäkt är en i högsta grad allvarlig straffbar handling.

I detta fall fäste rätten vikt vid, att kvinnan i efterhand hade haft frivilligt sexuellt umgänge med gärningsmannen, för att bedöma hur grovt handlandet varit. Hennes beteende efter händelsen kan enligt min åsikt möjligtvis få betydelse vid bedömningen av hur grov kränkningen hon utsatts för är, i förhållande till kränkningsersättning. Dock anser jag att det är felaktigt att tillägga det betydelse vid bedömningen av handlandets grovhet. Det kan finnas både ekonomiska och familjära skäl till varför någon söker sig tillbaka till någon som har förgripit sig på dem, och även psykiska och fysiska tillstånd som gör det oerhört svårt att exempelvis lämna det egna hemmet. Att offret står i ett beroendeförhållande till gärningsmannen borde dock inte leda till att domstolen sänker straffet för en uppenbarligen straffvärd handling. I domsskälerna uttalade rätten att ”*omfånget av skadeverkningarna är därför väldigt små*”¹²², eftersom offret i efterhand hade haft sexuellt umgänge med förövaren. Ett sådant uttalande är enligt min åsikt väldigt olyckligt när man inte utrett offrets skadeverkningar på ett professionellt sätt.

10.4 **Rt-2004-1556 (Norges Høyesterett)**

En man dömdes i Oslo tingrett för grov oaktsam våldtäkt. Eftersom åklagaren inte åberopade uppsåtlig våldtäkt i högre instanser, hade varken lagmannsretten eller Høyesterett möjlighet att behandla den frågan. Lagmannsretten uttalade dock tydligt att gärningen borde ha bedömts som en uppsåtlig våldtäkt. Høyesterett uttalade sig inte i frågan, och det kan därför vara svårt att bedöma vilket prejudikatvärde fallet skall ha. Trots detta är det värt att diskutera de ståndpunkter som tingretten gör.

¹²² 01-00994 M

10.4.1 Bakgrund

Den tilltalade hade under flera år misshandlat offret, som han levde i ett samboförhållande med, och dessutom hade två barn tillsammans med. Åtalet gällde bland annat två grovt oaktsamma våldtäkter. Den tilltalade hade vid dessa tillfällen utövat våld mot målsäganden, och som en följd av detta uppnått samlag som målsäganden inte hade samtyckt till. Det enda motstånd offret hade utövat, var att uttala att hon *"inte blev kåt av att få stryk"*.

10.4.2 Skuldfrågan

Det var visat och erkänt från båda parter att rekvisiten våld och sexuellt umgänge var uppfyllda. Frågan rätten skulle besvara var om det fanns ett orsakssamband mellan de två momenten, och om den tilltalade förstått eller borde ha förstått detta. Det kunde konstateras att syftet med våldet ej varit att uppnå sexuellt umgänge. Till detta kommenterade rätten att det enligt förarbetena inte ställs ett krav på att syftet med våldet varit att uppnå sexuellt umgänge. Mellan våldet och det sexuella umgänget hade viss tid förflutit, dock ansåg rätten att det var ett så nära tidssamband att den omständigheten inte kunde få någon betydelse. Vidare uttalades att lagstiftaren har uttryckt att det ej skall ställas krav på motstånd från offrets sida. Rättens konklusion blev att målsäganden inte har önskat det sexuella umgänget men att hon känt att hon inte haft något annat handlingsalternativ, och att den tilltalade borde ha förstått detta.

10.4.3 Strafffrågan

Den tilltalade dömdes till 2 års fängelse i tingretten, dock inkluderades i detta straff även vissa andra smärre brott samt misshandel av målsäganden. Båda parter överklagade strafffrågan, och lagmannsretten ansåg det av tingretten utdömda straffet vara väsentligt för lågt på grund av det stora inslaget av familjevåld, något som lagstiftaren har önskat skärpt straff för¹²³. Tingretten hade som en förmildrande omständighet lagt till grund att den tilltalade hade sökt professionell hjälp för sitt våldsamma beteende, men lagmannsretten ansåg att detta ej skulle leda till ett

¹²³ Regjeringens handlingsplan 24.6.04: Vold mot kvinnor

mildare straff eftersom den tilltalade först efter att åtal väckts hade sökt professionell hjälp. Lagmannsretten ändrade straffet till 2 år och 9 månader. Høyesterett fastställde lagmannsrettens dom. Det framgår inte av någon av domerna exakt hur stor del av fängelsestraffet som avser våldtäkterna.

10.4.4 Skadeståndsfrågan

Den tilltalade hade frivilligt betalat 150 000 kr i ersättning till målsäganden innan domstolsförhandlingarna. Tingretten bedömde det därför som oskäligt att ålägga den tilltalade ytterligare skadeståndsskyldighet. Denna del överklagades inte till högre instanser.

10.4.5 Kommentar

Tingretten diskuterade orsakssambandet mellan våldet och det sexuella umgänget, och uttalade härvid, att någon, som precis utsatts för kraftigt våld knappast önskar sexuellt umgänge, och särskilt inte med den som har utövat våldet. Eftersom syftet med våldet inte var att uppnå sexuellt umgänge, utgör gärningarna enligt tingrettens mening inte uppsåtliga brott. Rätten diskuterar utifrån den objektiva aktsamhetsstandard, och drar slutsatsen att en normalt aktsam person skulle ha förstått att målsäganden inte önskade det sexuella umgänget. Den tilltalade hade handlat grovt oaktsamt, eftersom han borde ha förstått att målsäganden inte önskade det sexuella umgänget efter vad hon precis utsatts för, och att hon gick med på samlagen av rädsla för att utsättas för ytterligare våld.

10.5 Rt 2004-1553 (Norges Høyesterett)

10.5.1 Bakgrund

Den tilltalade och målsäganden kände varandra väl sedan tidigare. Det hade sedan viss tid funnits ett intresse ”utöver ordinärt vänskap”. Målsäganden var 15 år och 5 månader gammal, medan den tilltalade var 18. De två var ensamma kvar efter ett klubbmöte den aktuella kvällen. Vad som visats under domstolsförhandlingarna var att den tilltalade utan förvarning hade puttat in målsäganden i ett rum i lokalen och

dragit ner hennes byxor och trosor. Därefter hade han tryckt upp henne mot väggen och pressat sin penis mot hennes könsorgan, trots att hon protesterade och gjorde motstånd. Med ett mindre tidsavbrott upprepade han detta handlande två gånger till.

10.5.2 Skuldfrågan

Tingretten frikände den tilltalade för både uppsåtlig och grov oaktsam våldtäkt, medan lagmannsretten dömde honom för grov oaktsam våldtäkt till fängelse i 1 år, varav 6 månader villkorlig dom med 2 års prøvotid. I domsskälens angavs, att den tilltalade hade handlat grovt oaktsamt genom att inte förstå orsakssambandet mellan den tvång och det hotfulla beteende som målsäganden upplevde, och det sexuella umgänget han uppnådde. Han hade därvid utvisat ett ”kvalificerat klandervärt beteende som föranledde stark förebråelse för brist på aktsamhet”¹²⁴. Enligt målsägandens förklaring hade hon, när den tilltalade påbörjat de sexuella handlingarna, på grund av rädsla blivit handlingsförlamad.

Den tilltalade överklagade strafflängden, och fick prövningstillstånd, dock överklagades inte skuldfrågan och följaktligen behandlades inte den av Høyesterett.

10.5.3 Strafffrågan

Høyesterett diskuterade enligt uttalanden i förarbetena om straffnivån för grov oaktsam våldtäkt:

*”Grov oaktsam våldtäkt bör enligt departementets syn ha en straffskala på fängelse upp till 5 år. Gärningspersonen har i ett sådant fall handlat starkt klandervärt. Beteendet medför starkare skäl till förebråelse än vid normal oaktsamhet, men måste bedömas mildare än vid uppsåtlig våldtäkt. Departementets åsikt är därför att en straffskala på hälften av den uppsåtliga våldtäktens straffskala är lämplig för den grovt oaktsamma våldtäkten.”*¹²⁵

Høyesterett anför, att det skall finnas en markant skillnad mellan straffnivån på

¹²⁴ Jfr kap 5.1.2

¹²⁵ Ot.prp.nr.28 (1999-2000) s 36 (min översättning)

oaktsamma respektive uppsåtliga brottshandlingar. Som ett exempel på att detta är vad lagstiftaren avsett även vad gäller våldtäkt, pekas på att det inte finns något förhöjt minsta straff vad gäller den grovt oaktsamma våldtäkten om det sexuella umgänget bestått i samlag, till skillnad från att minsta straffet vid uppsåtlig våldtäkt som varit samlag är två år¹²⁶. Høyesterett uttalade även att oaktsamheten var *medveten* oaktsamhet och att den låg nära gränsen för uppsåt, samt att det sexuella umgänget låg nära samlagsdefinitionen. Trots detta ansågs, att det skall finnas en betydande skillnad i strafflängd för det uppsåtliga och det oaktsamma brottet.

Vidare anfördes att brottet objektivt sett inte kunde anses som grovt, men att övergreppet å andra sidan upprepades tre gånger och var för sig hade kunnat anses uppfylla kravet för våldtäkt. Som förmildrande omständigheter anfördes, att den tilltalade bara var 18 år vid tillfället, något omogen och med psykiska reaktioner efter sin fars självmord några veckor innan våldtäkten. Høyesterett utdömde ett fängelsestraff om 8 månader, varav hälften villkorlig dom med 2 års prøvotid.

10.5.4 Kommentar

Fallet blev uppmärksammat av media och i många artiklar framstod det som om en fastlagd straffnivå för grov oaktsam våldtäkt nu hade fastslagits av högsta instans som 8 månaders fängelse. Det är dock viktigt att se till omständigheterna i det enskilda fallet. Förövaren var i detta fall bara 18 år, något som enligt praxis har tillagts vikt vid fastställande av fängelsestraff¹²⁷, och detta sammantaget med övriga förmildrande omständigheter har troligtvis påverkat strafflängden så att ett relativt lågt straff utdömts.

10.6 Sammanfattande kommentar

I förarbetena diskuterades om införandet av ett sänkt skuldkrav för våldtäkt skulle medföra rättsosäkerhet för gärningsmannen. Av det föreliggande materialet framgår

¹²⁶ Jfr paragraf § 192 Straffeloven, straffskalan är från 14 dagar om det sexuella umgänget ej varit samlag

¹²⁷ Jfr Ot.prp.90 (2003-2004) Om lov om straff (straffeloven) kap 19.4. I motsättning till i svensk lag finns det ingen generell bestämmelse om att åldern särskilt skall beaktas vid straffmätningen när brottet begås innan fyllda 21 år, jfr BrB 29:7.

det emellertid tydligt att det stränga beviskravet upprätthålls i praktiken; i de fyra fall jag analyserat uttrycks att det är bevisat utom rimlig tvivel att det objektivt sett förelegat en våldtäkt.

Föreliggande praxis är än så länge inte av ett sådant omfång att det är möjligt att på en statistisk grund göra en rättvisande utvärdering av straffnivån. De prejudicerande domar som föreligger visar att den grovt oaktsamma våldtäkten skall ses som en allvarlig brottslig gärning, men av Rt-2004-1553 framgår tydligt att straffnivån skall ligga väsentligt lägre än det uppsåtliga våldtäktsbrottet. Trots detta anser jag att det var särskilt förmildrande omständigheter i det fallet som gjorde att ett såpass lågt straff utdömdes, bara åtta månader varav hälften villkorlig straff. Det är svårt att ha en bestämd uppfattning om exakt vilket straffnivå som kommer att gälla, eftersom det inte har kommit några domar avseende oaktsam våldtäkt efter de två domarna från högsta instans efter år 2004.

11 Analys

Med tanke på den liknande lagstiftningen på sexualbrottsområdet i Norge och Sverige, och överhuvudtaget den liknande samhällsstrukturen som finns i dessa länder, är det ungefär samma skäl som talar för eller emot en lagstiftning om oaktsam våldtäkt i Sverige, som det var när diskussionen fördes i Norge. Utöver detta har några frågor ytterligare belysts genom att lagstiftningen har tillämpats i praxis. I detta kapitel kommer jag att göra en sammanställning av de intressen som kan ligga till grund för en eventuell lagstiftning i Sverige, samt föra en egen diskussion grundat på den förståelse och den kunskap jag har tillägnat mig under arbetet med uppsatsen.

11.1 Skäl till att införa grov oaktsam våldtäkt

Stärkt rättsskydd

Av de övergreppssituationer som omfattas av sexualbrottslagstiftningen kan det tvingande eller hotande elementet av brottet variera, från grovt våld eller uttalad aggressivitet till svagt maktbruk eller indirekta och underförstådda hot. Trots detta kan det från offrets sida upplevas lika skrämmande eller tvingande även om gärningsmannen inte själv förstår sambandet mellan sitt beteende och det uppnådda sexuella umgänget. Sexualbrottsoffer har krav på en lagstiftning som kriminaliserar ett beteende som är oacceptabelt och som medför så stor skada för offret. Ett sänkt skuldkrav i våldtäktsbestämmelsen skulle utvidga straffansvaret för våldtäkt och således stärka rättsskyddet för de kvinnor som utsätts för sexualbrott.

Ökad benägenhet att anmäla och ökat antal fällande domar i våldtäktsmål

Eftersom skuldkravet sänks kommer för det första flera straffvärdiga situationer att omfattas av våldtäktsbegreppet. Detta isolerat kommer i sin tur att leda till att flera polisanmälningar görs och troligtvis till flera fällande domar.

Vidare framstår det i nuläget som i princip omöjligt att uppnå en fällande

våldtäktsdom, om det inte finns vittnen eller svåra fysiska skador. En gärningsman kan i de flesta fall komma undan med att säga att det var, eller att han trodde det var, ett frivilligt sexuellt umgänge. Eftersom principen om att heller tio skyldiga går fria än att en oskyldig straffas gäller, kvarstår ett mycket svagt rättsskydd för offren. En viktig poäng med att sänka skuldkravet är att beviskravet i denna del underlättas så att fall som idag tycks vara för svåra att bevisa och därför läggs ner, istället kommer att prövas i domstol. Medvetenheten om detta kommer i sin tur att leda till en ökad benägenhet att anmäla våldtäktsbrotten eftersom möjligheterna att uppnå en fällande dom ökar.

Självständigt straffvärde

Både i norsk och svensk lagstiftning finns ett flertal brott där ansvar inträder redan vid ett culpöst förfarande. Detta gäller bland annat flera integritetskränkande brott, t ex vållande till kroppsskada och vållande till annans död. Det är därför rimligt att redan från oaktsamhetsstadiet kriminalisera ett så allvarligt övergrepp som våldtäkt. Män är i de flesta situationer fysiskt överlägsna och bara med tanke på det övermaktsförhållandet bör krav finnas på att det tas ett aktivt ansvar för att försäkra att det finns samtycke till sexuellt umgänge. Det är en uppmärksamhet och en omsorgsfullhet som lagstiftaren enligt min uppfattning bör kunna kräva av medborgaren. Den grovt oaktsamma våldtäkten har således ett helt självständigt straffvärde.

Behov av att komma åt ”dolt uppsåt”

Efter en våldtäktssituation är som tidigare nämnts det största problemet att det inte går att bevisa brottet. En av bevisvårigheterna är att det inte går att styrka mannens uppsåt, trots att det har begåtts ett uppsåtligt brott. Om man sänker skuldkravet till grov oaktsamhet, kommer detta att leda till att vissa våldtäktssituationer som tidigare vore omöjliga att bevisa brottsuppsåt till, kommer att kunna straffbeläggas åtminstone i sin oaktsamma form. Det optimala är givetvis att klassificera ett brott för vad det faktiskt är, alltså uppsåtligt brott, men när det i praktiken visar sig vara för svårt finns det enligt min åsikt starka skäl till att försöka komma åt förövaren genom att fälla honom för straffbar oaktsamhet istället.

Signaleffekt/lagens normerande verkan

Ett syfte med att lagstifta är möjligheten att påverka människors beteenden. En straffregel skall uttrycka samhällets prioriteringar av vilka handlingar som inte är önskvärda, och lagstiftning är ett viktigt sätt att ”uppfostra” medborgarna på. Att man lagstiftar på sexualbrottsområdet gör det tydligt att sexuella övergrepp inte tolereras och förhoppningsvis vill detta på sikt minska omfånget av övergreppen. Att införa grov oaktsamhet som skuldkrav skulle förhoppningsvis leda till en ökad förståelse för vad lagstiftaren egentligen önskar – nämligen att sexuellt umgänge bara skall ske på frivillig basis. De allra flesta män tar starkt avstånd från den stereotypa uppfattningen av vad våldtäkt är, nämligen överfallsvåldtäkten eller andra våldtäkter med starka inslag av våld eller hot. Det finns dock en gråzon mellan denna typen av våldtäkt och det frivilliga sexuella umgänget som många män inte tar en lika självklar ställning till. Det kan gälla olika sätt att uppnå sexuellt umgänge på, allt från att ”blunda för signaler”, ”ta sig till rätta”, ”ta tillfället i akt”, ”handla först och fråga sen” osv. Lagstiftaren har därför en viktig uppgift och en skyldighet att klargöra genom lagstiftningen vilket beteende man inte accepterar i detta hänseende. Detta är viktigt framförallt för att skapa en medvetenhet om problematiken i syftet att förebygga övergreppsbrott.

11.2 Skäl till att inte införa grov oaktsam våldtäkt

Risk för ”nedsubsumsjon”

Som framgår ovan är ett skäl till att sänka skuldkravet vid våldtäkt att man får möjlighet att fälla gärningsmän som egentligen har begått uppsåtliga brott för grov oaktsam våldtäkt i stället, när uppsåt ej kan styrkas. Det finns dock en självklar risk att detta kan leda till fall där våldtäktsmannen bedöms oaktsam trots att det kunde ha styrkts eller bevisats att han haft uppsåt¹²⁸. Skälet till detta kan vara att en åklagare anser sig ha en starkare sak om han åtalar bara för det oaktsamma brottet, eller att en domare väljer den mildare varianten av våldtäktsbrottet trots att det är en missbedömning. För att i största möjlig utsträckning undvika en sådan utveckling

¹²⁸ Jfr kap 10.5.4

borde åklagaren dock alltid primärt åtala för det uppsåtliga och sekundärt för det oaktsamma brottet, om det finns någon osäkerhet i förhållande till skuldgraden.

Fokusering på offret

Det anfördes under debatten i Norge ett viktigt argument mot att införa lagstiftningen, nämligen att det igen skulle leda till att domstolen i hög grad skulle fokusera på offrets beteende, berusningsgrad, klädsel osv. Detta ansågs till viss del vara nödvändigt för att kunna bedöma vad gärningsmannen insåg eller borde ha insett, alltså hans subjektiva skuld. Risken för detta är inte obefintlig. Om man skall bedöma en gärningsmans subjektiva skuld kan det i vissa situationer – dock inte i alla – till en viss gräns vara nödvändigt att utreda offrets beteende.

Eftersom risken för en större fokusering på offret finns, är det oerhört viktigt att domaren ser till att de frågor som ställs, är relevanta. Syftet med den typen av frågor skall vara att försöka klarlägga den tilltalades skuld, och inte att försöka skuldbelägga offret eller sänka dennes trovärdighet genom onödiga och integritetskränkande frågor. Vidare är det fakta att fokus på offrets beteende fortfarande finns också i mål som gäller uppsåtlig våldtäkt, och att målsäganden ofta måste redogöra för sitt beteende som om hon vore den tilltalade. Professor emeritus Hans Klette anser att fokuseringen på offrets beteende beror på bristande kunskaper i domstolarna. Istället för att fokusera på hur offret betedde sig eller vilken grad av motstånd hon gjorde, bör domarna utreda vad gärningsmannen *aktivt* gjorde för att ta reda på om offret samtyckte till det sexuella umgänget. För att komma ifrån dessa attityder inom rättsväsendet borde man erbjuda vidareutbildning och se till att det finns specialkompetens bland polis och domare som skall handlägga sexualbrottsfall.¹²⁹ Problemet med att man fokuserar på offrets beteende är således inte ett problem som bara uppstår i relation till en bedömning om gärningsmannens oaktsamhet utan också vid bedömningen om hans eventuella uppsåt.

¹²⁹ Telefonintervju den 14 april 2005

Rättsosäkerhet för den tilltalade

Vid en bedömning av om en viss situation skall kriminaliseras måste en avvägning göras mellan hänsynen till rättsskydd för offret och rättssäkerhet för misstänkt gärningsman. Att stärka rättsskyddet för någon kan ibland innebära att man minskar rättssäkerheten för någon annan. På grund av straffrättens ingripande karaktär är rättssäkerheten av central betydelse. I debatten som fördes i samband med diskussionen om införandet av den oaktsamma våldtäkten i Norge ansågs det dock vara en obefintlig risk för försämrad rättssäkerhet¹³⁰. Som förut nämnts har lagstiftaren även i andra fall valt att kriminalisera oaktsamhetsbrott utan att detta har ansetts leda till försämrad rättssäkerhet. Eftersom det är skuldkravet som sänks, och inte beviskravet, skall det fortfarande visas utom rimligt tvivel att gärningsmannen uppfyller både de objektiva och de subjektiva rekvisit som krävs för straffbarhet.

Få fall

Det framfördes under debatten i Norge att den oaktsamma våldtäkten inte är en praktisk förekommande situation av någon betydelse. Särskilt vikt lades på detta av Straffelovkommissionen när den valde att inte föreslå ett sänkt skuldkrav¹³¹. Justitiedepartementet uttryckte dock att *”en våldtäkt är en våldtäkt för mycket”*¹³². Av de slutsatser det är möjligt att dra gällande bestämmelsens praktiska relevans i Norge, är det dock tydligt att den har hittat ett fotfäste i rättstillämpningen. Trots att det inte är mer än 10-12 fall per år som har anmälts med rubriceringen grov oaktsam våldtäkt, är det viktigt att komma ihåg att frågan om oaktsamhet kommer upp i många fall som anmäls, och där det åtalas för, uppsåtlig våldtäkt.

11.3 Borde Sverige kriminalisera grov oaktsam våldtäkt?

När det gäller våldtäktsbrottet finns det visserligen några icke obetydliga skillnader mellan det norska och det svenska brottet. Som redogjorts för i kap 6 består dessa skillnader i olika straffskalor, olika bedömningsgrunder vad gäller det grova

¹³⁰ NOU 1997:23 s 51, Innst.O nr 92 (1999-2000) s 8

¹³¹ NOU 1997:23 kap 4.4.4.1

¹³² Innst.O nr. 92 (1999-2000) s 8 (min översättning)

våldtäktsbrottet, en annan formulering av tvångsbegreppet samt ett större tillämpningsområde för hotbegreppet. Enligt min åsikt är dessa skillnader dock av en sådan art att det inte skulle innebära att ett reducerat skuldkrav skulle få en annan, icke tilltänkt, effekt än vad det har fått i Norge. Våldtäktsbrottet omfattar i princip desamma situationer i båda länder även om brottens ordalydelser skiljer sig något åt. Det är således, enligt min uppfattning, tryggt att använda samma bedömningsgrund vid diskussionen om ett sänkt skuldkrav i Sverige, som i Norge.

Regleringen av grov oaktsam våldtäkt avser främst att skydda offer som har utsatts för våldtäkt av en de känner sedan tidigare. Syftet är således inte att komma åt typiska överfallsvåldtäkter. En våldtäkt som begåtts av en närstående är väl så - och ibland mer - straffvärdig än en överfallsvåldtäkt. Förutom de vanliga efterverkningarna av en våldtäkt måste offret hantera att någon man litat på har svikit. Ibland innebär det en större kränkning eftersom det är mer personligt riktat mot just henne än vad en överfallsvåldtäkt av en okänd gärningsman skulle vara. Om hon är i ett förhållande med gärningsmannen innebär gärningen ofta ett uppbrott från en trygg vardag, med allt vad det innebär. Samtidigt möts man inte av samma förståelse av andra närstående, sociala instanser eller polis, som vad man gör när man utsatts för en våldtäkt av en för offret okänd gärningsman. Att våldtäkt inom äktenskapet inte kriminaliserades i Sverige förrän 1965, gör det uppenbart att det fortfarande finns föreställningar hos många människor som säger att det är ”mer okej” att våldta inom förhållanden.

Studier visar att majoriteten av anmälda våldtäkter begås av gärningsmän som är nära eller åtminstone ytligt bekanta med offret.¹³³ Utöver detta antas att en ännu större del av våldtäkterna som aldrig anmäls är kontaktvåldtäkter.¹³⁴

Det är avgörande att det finns en lagstiftning som täcker de faktiska övergrepp som begås. Grov oaktsam våldtäkt är enligt min åsikt en straffvärd handling och att kriminalisera den skulle innebära att svensk rättsväsen skulle få en utökad möjlighet att komma åt de våldtäkter som inte lever upp till de stereotypa föreställningar vi har

¹³³ Se bl a ”Våldtäkt – En kartläggning av polisanmälda våldtäkter”, Rapport 2005:7 s 6

¹³⁴ Jfr bl a SOU 2001:14 s 82 och Ellingsen, D, Kriminalitet og Rettsvesen, 4. utgave 2001 s 13 ff

av hur en våldtäkt skall ”se ut” eller hur gärningsmannen och offret skall ”vara”.¹³⁵ Som det framgår av kap 11.1 finns det tungt vägande skäl till att reducera skuldkravet vid våldtäkt, samtidigt som det enligt min uppfattning inte finns starka skäl som talar emot. Vad jag anser vara ett oerhört viktigt skäl är den signaleffekt en kriminalisering skulle innebära. Lagen har en normerande verkan och att lagstiftaren tar den ståndpunkten att det inte är acceptabelt att ursäktas sig med att ”man inte förstod att hon inte ville” tror jag att på sikt kommer leda till att färre övergrepp begås. Samtidigt kommer kvinnor i större utsträckning att bli tryggare på att dessa beteenden inte är accepterade utan tvärtom straffbelagda. Detta kommer för det första att leda till att kvinnor får en större medvetenhet om att sådana övergrepp inte skall eller behöver tolereras. För det andra kommer det att leda till att flera kvinnor vågar anmäla och fullfölja en rättsprocess, eftersom ”nålsögat” för att lyckas få till stånd en fällande dom för skyldiga gärningsmän blir något större. Vidare anser jag grov oaktsam våldtäkt vara ett klart straffvärt övergrepp i sig självt. Sammantaget med de övriga intressen och hänsyn som redogörs för i kap 11.1 anser jag att det föreligger tungt vägande skäl för att införa ett reducerat skuldkrav i den svenska våldtäktsbestämmelsen. En kriminalisering av grov oaktsam våldtäkt skulle enligt min uppfattning gynna svensk rätt och i synnerhet gynna sexualbrottsoffer genom att lagstiftaren skulle komma att erbjuda en mer omfattande och heltäckande sexualbrottslag.

11.4 Grov oaktsam våldtäkt – en aktuell fråga

Frågan om en kriminalisering av grov oaktsam våldtäkt har börjat uppmärksammas i Sverige under senare år. Av förespråkare för att införa lagstiftningen kan nämnas professor emeritus Hans Klette¹³⁶, professor i processrätt Christian Diesen¹³⁷, och advokat Elvy Wickberg¹³⁸. Advokat Elvy Wickberg lämnade den 25 april 2005 in en motion till socialdemokraterna i Örebro med förslaget att införa brottsbegreppet grov oaktsam våldtäkt. Motionen kommer att behandlas på socialdemokraternas partikongress hösten 2005.¹³⁹ Med tanke på detta är det troligt att det kommer att

¹³⁵ Jfr kap 2.2.1

¹³⁶ Telefonintervju den 14 april 2005. Jfr också artikel i Tidningen Brottsoffer 2005.4 s 18

¹³⁷ Larsson, N, Dagens Nyheter 8.5.03 (intervju med professor Christian Diesen)

¹³⁸ Telefonintervju den 12 maj 2005

¹³⁹ Telefonintervju den 12 maj 2005

föras en debatt om kriminalisering av grov oaktsam våldtäkt framöver. Det blir spännande och intressant att se om detta kommer att leda till att även Sverige inför ett reducerat skuldkrav vid våldtäkt.

12 Källförtäckning

12.1 Offentligt tryck

12.1.1 Norska förarbeten

Besl.O.nr.63 (2004-2005)	Lov om straff (straffeloven)
Innst.O.nr. 92 (1999-2000)	Seksuallovbrudd
NOU 1997:23	Seksuallovbrudd
NOU 2002:4	Ny straffelov
Ot.prp.nr 28 (1999-2000)	Seksuallovbrudd
Ot.prp.nr 90 (2003-2004)	Om lov om straff (straffeloven)
Regeringens handlingsplan 24.6.2004	Vold mot kvinner

12.1.2 Svenska förarbeten

Lagrådets yttrande 2004-09-21	En ny sexualbrottslagstiftning
Prop 2001/01:85	Förberedelse till brott mm
Prop 2004/05:45	En ny sexualbrottslagstiftning
SOU 1992:84	Ersättning för kränkning genom brott
SOU 2001:14	Sexualbrotten – ett ökat skydd för den sexuella integriteten och avgränsande frågor

12.2 Remissvar

Juridisk rådgivning for kvinner:	Vedrørende forslaget om å fjerne straffeloven § 192 fjerde ledd om grov uaktsom voldtekt
Likestillingsombudet:	Høring NOU 2002:4 Ny straffelov

12.3 Litteratur

- Andenæs, Johs.: Alminnelig strafferett, Oslo 1999
- Andenæs, Johs.: Norsk straffeprosess, Oslo 2000
- Bratholm, Anders: Strafferett og samfunn, Oslo 1980
- Boëthius, Maria-Pia: Skylla sig själv. En bok om våldtäkt, Stockholm 1976
- Christie, Nils: The Ideal Victim, London 1986
- Clark, Lorraine, and Lewis, Debra: Rape: The Price of Coercive Sexuality, Toronto 1977
- Dahl, Tove Stang: Pene piker haiker ikke, Oslo 1994
- Holmqvist, Lena m fl: Brottsbalken - en kommentar, Stockholm 1998
- Leijonhufvud, M. och Wennberg, S.: Straffansvar, Göteborg 2001
- Lindgren/Pettersson/Hägglund: Brottsoffer, Stockholm 2001

12.4 Rapporter

- Grevholm, E m fl: Våldtäkt – en kartläggning av polisanmälda våldtäkter (BRÅ)
- Ellingsen, Dag: Kriminalitet og Rettsvesen, 4. utgave 2001
- Politidirektoratet: Halvårsrapport 2004, kommenterte strasaktall

12.5 Artiklar

- Andersen, Kjell: Bør grovt uaktsom voldtekt kriminaliseres? Kritisk Juss nr 1 1998
- Brottsforebyggende rådet: I 8 av 10 anmälda våldtäkter är offer och förövare bekanta (BRÅ)
- Klette, Hans: Inför ”oaktsam våldtäkt” som ny brottsrubricering, Tidningen Brottsoffer 2005.4 s 18

Kvalheim, Grete:	Om voldtekt (DIXI)
Larsson, Nisse:	Lagen utgår från ett manligt synsätt (intervju med Christian Diesen), Dagens Nyheter 8.5.2003
Larsson, Ch. och Rosengren, A.:	Myter och fakta om mäns våld mot kvinnor (ROKS)
Mobæk, Randi:	Grov uaktsom voldtekt (Ottar)
Novsjø, S. m fl (JURK):	Bør uaktsom voldtekt kriminaliseres? Kritisk Juss nr 4 1997
Rjukan, Trine:	Grov uaktsom voldtekt – menns rett, kvinners ansvar? (DIXI)
Slettan, Svein:	Om den strafferettslige betydning av at gjerningspersonen var beruset i gjerningsøyeblikket, Jussens venner 1991 nr 1
Smaadahl, Tove:	Rettssikkerhet for kvinner, Krisesentersekretariatet

12.6 Hemsidor (Senast kontrollerade 050518)

Brottsofferjouren (BOJ)	www.boj.se
Brottsförebyggande rådet (BRÅ)	www.bra.se
Landsforeningen for voldtatte (DIXI)	www.dixi.no
Krisesentersekretariatet	www.krisesenter.com
Kvinnegruppaa Ottar (Ottar)	www.ottar.as
Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (ROKS)	www.roks.se

12.7 Rättsfall

12.7.1 Norska rättsfall

Rt-1970-1235

Rt-1984-1356

Rt-1989-979
Rt-1993-963
Rt-2000-40
Rt-2004-1553
Rt-2004-1556

01-02304 M/01
01-02306 M/01
01-00994 M

12.7.2 Svenska rättsfall

NJA 1997 s 538
NJA 2002 s 449
NJA 2004 s 176
NJA 2004 s 231
B 3935-00
B-4086-0329

12.7.3 Övriga rättsfall

Europadomstolens dom den 4 december 2003 i målet M.C. mot Bulgarien (mål nr 3927/98)

12.8 Telefonintervju

Klette, Hans	14.4.2005
Wicklund, Elvy	12.5.2005